

& Diaconie Parochie

Een uitgave
van het LKDB

**Jaargang 32
Nummer 1**

Maart 2019

Historische modellen van Diaconie Deel 2. *Praxis van Diaconie en Caritas*

Ontvankelijke Diaconie

Barmhartigheid niet zonder rechtvaardigheid

“Als kerk maken we verbinding tussen wat we vieren en wat we doen”

Oogst van diverse diaconale werkconferenties

Inhoud

Ter inleiding	1
Historische modellen van diaconie Deel 2	2
Ontvankelijke diaconie	6
Barmhartigheid niet zonder rechtvaardigheid	10
“Als kerk maken we verbinding tussen wat we vieren en wat we doen”	14
Hulpdienst Diaconie Veghel	18
Dilemma's en paradoxen rond vluchtelingen en migranten	20
Leven met de armen	22
Een beter klimaat voor migranten en vluchtelingen	24
Werkconferentie Geloof, Duurzaamheid en Toekomst	26
Kwetsbaarheid in de 'Iepen Mienskip'	28
Werkconferentie Duurzaamheid: ook ik kan het verschil maken	32
Werkconferentie Armoede en schulden	34
<i>Heilzame presentie</i> , boekbespreking	36
<i>De onverschilligheid voorbij</i> , boekbespreking	38
Agenda & Weetjes	40
Colofon en logo	
Meditatief: <i>De naaste als jezelf</i>	

Redactioneel

Het tijdschrift *Diakonie & Parochie* gaat in op ontwikkelingen rond diaconie in parochies, Parochiële Caritas Instellingen en katholieke gemeenschappen. Inhoudelijke reflecties, beleidsmatige vergezichten, oogst van conferenties en werkdagen, concrete voorbeelden, interviews met mensen in de praktijk, recensies van relevante boeken vullen de pagina's. Het aantal pagina's per nummer bedraagt minimaal 40. Zo is *Diakonie & Parochie* een praktisch katholiek diaconaal tijdschrift. Voor redactionele contacten: crijns@ziggo.nl

Ter inleiding

Hub Crijns

Als u dit nummer in de handen heeft is de 32ste jaargang begonnen. Voor een diaconaal tijdschrift is dat een hele leeftijd. U treft in dit nieuwe nummer van *Diakonie & Parochie* interessant leesmateriaal aan.

U wordt aan het denken gezet met het tweede deel van een serie over historische modellen van diaconie en caritas. Deze boeiende inkt in het verleden zal in de komende nummers een vervolg krijgen. Henk Meeuws maakt onze diaconale woordenlijst langer met een reflectie op toegankelijke diaconie. Bisschop Ron van den Hout breidt dat woordenboek uit met een reflectie rond omzien naar elkaar. Deze drie bijdragen aan dit nummer zijn bij uitstek diaconiewetenschap.

We zetten de serie interviews met diaconale mensen voort met een gesprek met Hub van den Bosch, pastor in Venlo, die veertig procent van zijn tijd besteedt aan diaconie en caritas.

In dit nummer leest u veel over de praktijk van diaconie en caritas. De Caritas Campagne 'Share the Journey' vult ons diaconaal woordenboek aan met 'klimaatvluchtelingen'. In Veghel geven 150 vrijwilligers concreet invulling aan diaconie en caritas metterdaad. We lezen dat het religieuze ideaal om vanuit de gelofte van armoede met de armen te leven in Nederland aan het afnemen is. De inkt in de Sint Maarten Conferentie 2018 wordt voortgezet door Guus Timmerman met een reflectie op kwetsbaarheid, niet alleen in de Friese gemeenschap, maar ook elders in

Nederland. Kwetsbaarheid is een diaconaal kernwoord.

Er zijn verschillende diaconale werkconferenties gehouden en naast de oogst van de Sint Maartenconferentie treft u oogst aan van twee werkconferenties rond geloof en duurzaamheid in Zwolle en in Vlissingen. De grote werkconferentie Armoede en schulden te Ede is druk bezocht en ook van deze indrukwekkende kerkelijke conferentie leest u ondersteunende tips voor de praktijk van diaconie en caritas.

Twee boekbesprekingen vragen uw aandacht. *Heilzame presentie* van Bert Roor blijkt een boek te zijn dat u niet mag missen, zeker niet als u wilt mee kijken in protestantse en evangelische kerken. *De onverschilligheid voorbij* is een inspirerend boek over de zeven geestelijke Werken van Barmhartigheid met veel theologisch warme taal. Het is diaconale spiritualiteit die het hart van caritas en diaconie voedt. Het nummer sluit af met nieuwtjes en weetjes en het gedicht op de achterpagina.

We zijn genooddaakt geweest de prijs voor een jaarabonnement te verhogen naar 30 euro. Wij hopen dat u ons tijdschrift trouw blijft. U ontvangt in deze jaargang een extra nummer om ons te helpen met het werven van nieuwe lezers. Wij stellen uw mening erg op prijs. Voor al uw reacties en meningen kunt u ook terecht bij eindredacteur Hub Crijns. Adres: crijns@ziggo.nl.

Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad
Emmaplein 15, 5211 VZ 's-Hertogenbosch
e-mail: administratie@rkdiaconie.nl

Historische modellen van diaconie

Deel 2: Van de hoge Middeleeuwen tot Reformatie

Jan Maasen is medewerker Diaconie en Missiesecretaris Bisdom Rotterdam

In het vorige nummer van Diaconie & Parochie is de geschiedenis geschetst van diaconie en christelijke armenzorg in het eerste millennium.

Individuele naastenliefde, caritas vanuit de lokale bisschopskerk en de gemeenschappelijk verzorgde armenzorg vanuit de kloosters waren de belangrijkste modellen van diaconie in deze periode. Na het jaar duizend blijven bisschoppen, hoge adel en kloosters dominante actoren, en komen er nieuwe spelers bij.

Hoge Middeleeuwen (1000-1350); semi-religieuze bewegingen en broederschappen

In deze periode zien we een groei van de bevolking, onder meer door een verbetering van de landbouw, en de opkomst van de steden. De keerzijde van de bevolkingsgroei en van de stijgende mobiliteit is een grote groei van de armoede in diezelfde steden. Arme boeren trekken naar de stad in de hoop op een beter leven, maar kunnen daar nauwelijks overleven. Misoogsten en hongersnoden leiden soms tot opstanden. Vanaf de twaalfde eeuw groeit ook het aantal rondtrekkende studenten en zwervers.

Hervormingsbeweging van Cluny

Het ideaal van de navolging van Christus in vrijwillige armoede en in de verkondiging van het evangelie leidt tot de stichting van een reeks nieuwe orden en religieuze gemeenschappen. Denk bij de orden aan de benedictijnse hervormingsbeweging van Cluny. In Cluny ontstaat naast de gebruikelijke vormen van liefdadigheid een geritualiseerde, in de liturgie opgenomen vorm van armenzorg.

Als een monnik overlijdt, gaat zijn portie eten en drinken van die dag (*prebende*) naar een arme in ruil voor het gedenken van de dode. Dat gebeurt dertig dagen achtereenvolgens elk jaar op zijn sterfdag. Als de abt overlijdt, worden zelfs twaalf armen bedeed. Het klooster van Cluny kan dit op den duur nauwelijks opbrengen. Abt Petrus Venerabilis (1122-1156) beperkt daarom het aantal dagelijks uit te delen prebenden tot vijftig. Ook op bepaalde kerkelijke feestdagen zoals Witte Donderdag, Pinksteren en Allerzielen worden armen speciaal onthaald. Het is een punt van discussie, of de monniken van Cluny en andere kloosterlingen nu bekommerd waren om het feitelijke lot van de armen of meer om hun eigen relatie met God en hun zielenheil. Maar de relatie tussen de herdenking van de doden (*memoria*) en armenzorg (*caritas*) wordt kenmerkend voor de hele periode van de Middeleeuwen en speelt niet alleen bij de armenzorg van de nieuwe orden. Ook bij instellingen van andere actoren komen we die combinatie tegen, zoals bij gasthuizen, hospitalen en hofjes. De armen worden geholpen in hun materiële nood en zij helpen de gevers door hun gebed in hun spirituele nood. Dat kunnen zij, doordat zij als arme geacht worden dicht bij Christus te staan.

Nieuwe orden

De meest bekende vertegenwoordigers van de nieuwe orden zijn de bedelorden: franciscanen en dominicanen zijn voor hun levensonderhoud afhankelijk van het bedelen of van liefdadigheid. Er worden religieuze orden opgericht voor een specifiek diaconaal doel. De antonieters (genoemd naar Antonius Abt) richten zich op de verpleging van slachtoffers van vergiftiging

De Werken van Barmhartigheid door de Meester van Alkmaar (1504) [Foto Rijksmuseum]

met moederkoorn (Antoniusvuur) en later pestlijders; de orde van Sint Lazarus op de verpleging van leprolijders. De Mercedariërs en Trinitariërs wijden zich aan het vrijkopen van christelijke gevangenen en slaven uit de handen van de Saracenen. Tijdens de kruistochten worden speciale ridderorden opgericht voor de bescherming van pelgrims en de verzorging van zieken. De hospitaalridders van Sint Jan en de Duitse orde zijn hier voorbeelden van. In Utrecht stichten de hospitaalridders in 1122 het Catharijnegasthuis, voorloper van het huidige UMC.

Bij al deze religieuze orden wordt de zorg voor de armen en de zieken gezien als een dienstverhouding, waarbij de leden van de orde de dienaren zijn en de zieken en armen de meesters. Op de achtergrond speelt de identificatie van de armen met Christus, zoals we die kennen uit het verhaal van het Laatste Oordeel (Mt 25, 31-46).

Semi-religieuze gemeenschappen

Het ideaal van de Christusnavolging in vrijwillige armoede leidt niet alleen tot een bloei van de religieuze orden. Ook leken laten zich daardoor inspireren. Zonder zich te binden aan de eeuwige geloften leven ze volgens bepaalde voorschriften, blijven vaak ongehuwd en sluiten zich aan in semi-religieuze gemeenschappen. Vooral vrouwen worden door deze leefwijze aangetrokken. Een bekend voorbeeld in Vlaanderen en Nederland zijn de begijnen. Deze gemeenschappen van vrome vrouwen onderhouden zichzelf door inkomsten uit eigen arbeid en groeperen zich in conventen, veelal rond hospitalen en leprozerieën. Vooraanstaande vrouwen stichten begijnhoven in Gent (1234), Valenciennes (1239), Kortrijk (1242), Rijsel (1244-45) en Douai (1245). In Nederland zijn nog begijnhoven bewaard gebleven in

Amsterdam, Breda, Delft en Haarlem, maar ze kwamen in veel meer steden voor.

Dit ideaal van de Christusnavolging in vrijwillige armoede speelt in deze periode sterk bij vrouwen en wordt zichtbaar in verschillende vrouwelijke heiligen: Maria van Oignies (1177-1213), die wel wordt getypeerd als "de eerste grote begijn van de geschiedenis", en Elisabeth van Thüringen (1207-1231), die op het eind van haar korte leven in Marburg een hospitaal stichtte en daar armen en zieken verzorgde.

Broederschappen

Leken gaan zich in deze tijd verenigen in broederschappen en gilden. Broederschappen zijn vrijwillige gemeenschappen onder eigen leiding, die zich wijden aan verschillende activiteiten, onder meer op het gebied van armenzorg. De wederzijdse verbondenheid staat daarbij centraal en in geval van nood (ziekte, overlijden) helpt men elkaar. Vaak stelt het lidmaatschap wel enige financiële eisen, zodat de broederschappen niet open staan voor de absoluut armen. Ze voorkomen wel, dat leden of nabestaanden in armoede vervallen en ze stichten en onderhouden armenhuizen en hospitalen.

Armentafels

Een interessant verschijnsel zijn de armentafels. Ze staan ook bekend onder andere namen, zoals armendis of tafel van de Heilige Geest. De armentafels ontstaan aan het eind van de twaalfde eeuw in de Vlaamse steden en vanaf het midden van de dertiende eeuw ook op het platteland. In Nederland volgen ze wat later. De Tafel van de Heilige Geest wordt in Den Bosch voor het eerst genoemd in 1281, in Bergen op Zoom, Steenberg en Wouw in 1295 en in Breda in 1307.

De armentafel is een lokale instelling, die geografisch meestal samenvalt met de parochie. Soms is er een hechte verbinding met de door leken geleide kerkfabriek of een plaatselijke broederschap. Het is echter geen kerkelijke instelling. Vanaf het begin zijn leden van de stedelijke elite actief betrokken bij de organisatie ervan, ze zijn immers ook parochianen met bestuurservaring. Als pastoors al de initiatiefnemers waren en een leidende functie hadden, raken die na het Concilie van Vienne (1311-1312) op de achtergrond. Dat concilie beperkte de rol van de geestelijkheid in bestuur en uitvoering van de armenzorg. Kennelijk hadden teveel pastoors met leiding over armenzorginstellingen misbruik gemaakt van hun positie en zichzelf verrijkt. De naam 'armentafel' verwijst naar het ontstaan: in het begin plaatste men een tafel achter in het kerkportaal, waarvandaan broden en andere levensmiddelen werden uitgedeeld. Zo heeft in Den Bosch de armentafel aanvankelijk in de hal van de St. Janskerk onder de toren gestaan. Ook van andere kerken zijn armentafels bekend: de broodbank in de Sint-Bavo in Haarlem en de Armenpot van Sint-Jacob in de Utrechtse Jacobikerkerk. In de loop der tijd krijgen de armentafels een eigen vermogen door schenkingen en legaten. Ze kopen eigen gebouwen aan, zowel voor de uitdeling als voor de opslag (in Den Bosch het 'Geefhuis' aan de Hinthamerstraat). Ze helpen de 'huisarmen', dat zijn de thuiswonende of huiszittende armen de wezen en bejaarden, en niet de rondtrekkende zwervers of in gasthuizen verblijvende zieken. Zij delen levensmiddelen uit als brood, meel, varkensvlees en haring, en zij helpen ook met kleding of een zak turf. In de winter worden meer mensen geholpen dan zomers. In crisistijden moet op de hulp worden beknipt, als het vermogen ontoereikend is.

Late Middeleeuwen (1350-1572): verburgerlijking van de armenzorg

Door een verslechtering van het klimaat dalen de oogsten in deze periode. Ook heeft de bevolking veel te lijden onder epidemieën, vooral van de pest. In sommige streken van Europa sterft een derde tot de helft van de

bevolking; in Nederland iets minder, maar het zal toch tot 1500 duren eer de bevolking op het oude peil is. De steden groeien ten koste van het platteland. Binnen de steden neemt het aandeel van de armen toe. Soms moet 's winters een kwart van de bevolking of meer bedeed worden. Dat gaat de capaciteit van de vele kleine armenzorginstellingen vaak te boven. Je ziet in deze periode de houding ten aanzien van armen en armoede veranderen. Was armoede in de periode hiervoor nastrevenswaardig, nu wordt er meer en meer op neergekeken. 'Echte' armen wil men nog wel helpen, dat wil zeggen mensen die door hun leeftijd (kinderen, ouderen) of hun beperking niet in hun eigen levensonderhoud kunnen voorzien. Alle anderen moeten maar gaan werken voor de kost. Via allerlei stedelijke verordeningen wordt bedelen daarom aan banden gelegd.

Diaconale actoren

Diaconale actoren van voorgaande perioden blijven een rol spelen, zoals kerken, kloosters en edellieden. Sommige vermogende clerici stichten als particulier een eigen gasthuis of andere instelling. Evert Zoudenbalch bij voorbeeld, kanunnik van de Utrechtse Dom, financiert in 1491 het Elisabethgasthuis in Utrecht, oorspronkelijk naast het kasteel Vredenburg. Dit is het eerste weeshuis van Nederland. Angelus Merula, pastoor van Heenvliet, vermaakt in 1552 zijn woonhuis in Brielle aan de stad om er een weeshuis van te maken. Dit Merula-Weeshuis heeft nog tot 1948 bestaan.

Het Weeshuis te Brielle anno nu [Fotograaf Jan Maasen]

De oprichting van weeshuizen laat zien, dat de armenzorg zich in deze periode gaat specialiseren. Sommige gasthuizen ontwikkelen zich tot proveniershuizen, een soort bejaardenhuis avant la lettre, omdat zij vooral ouderen tegen betaling opnemen. Andere richten zich op de verpleging van zieken. In 1442 stichtte Reinier van Arkel het eerste dolhuis in Den Bosch voor zes 'sinneelosen', mensen die hun zinnen niet meer de baas waren en die men 'van noetewegen spannen, bynden ende sluyten moet'. In 1461 volgde Willem Arntsz dit voorbeeld in Utrecht.

Groeïende rol stadsbestuur

Tegelijk groeit de rol van stedelijke instanties. Bijvoorbeeld omdat burgers de uitvoering van een testament toevertrouwen aan de raad en niet aan de kerk (zie Merula). Van de raad verwacht men een grotere kennis van economie. Ook gaat de raad meer controle uitoefenen op gasthuizen en broederschappen, zeker als ze over grote middelen beschikken. De stedelijke magistraat stelt de Heilige Geestmeesters aan, die de bezittingen van de Tafel van de Heilige Geest beheren en zorgen voor de uitdelingen aan de huiszittende armen. Naarmate deze taak groeit, neemt ook het aantal Heilige Geestmeesters toe. In dorpen benoemt de plaatselijke heer deze functionarissen, die ook betrokken worden bij belangrijke dorpsaangelegenheden. Elk dorp heeft altijd twee Heilige Geestmeesters. Voor een dorp als Zoetermeer-Zegwaard dateert de eerste vermelding van personen die "leven van den Heyligen Geest" uit 1514. Die grotere rol van de stedelijke overheid is niet te zien als een afnemende rol van religie. Ook de stedelijke raad verstaat haar handelen als uitdrukking van een door God gewilde zorg voor armen en zieken. De bestuurders doen volop mee met religieuze praktijken als processies en bedevaarten, zeker in tijden als hun stad bedreigd wordt door oorlogsgeweld of epidemieën. Juist door hun intensieve bemoeienis op het gebied van de armenzorg willen zij een bijdrage leveren aan de uitbouw van de stad, de orde en eenheid bewaren en spannin-

gen verminderen. Christelijke noties als broederschap, liefde en vrede, vriendschap en eenheid worden ook door hen gepropageerd als burgerlijke idealen.

Meester van Alkmaar

In dit perspectief kunnen ook de zeven panelen worden verstaan, die de Meester van Alkmaar in 1504 heeft gemaakt. De zeven werken van barmhartigheid heeft hij afgebeeld in een stedelijke context van een ideale stad. Geen Middeleeuwse stad zal zo schoon zijn geweest. Waarschijnlijk zijn deze panelen gemaakt in opdracht van de Alkmaarse Broederschap van de Heilige Geest om in de Laurenskerk te hangen naast de collectebus voor de Heilige Geesttafel. De panelen geven een ideaalbeeld weer van de activiteiten van de Broederschap en haar waarde voor de armen en de stad. Zo wordt de stad Alkmaar afgebeeld als een goed georganiseerde gemeenschap, waarin christelijke daden van naastenliefde in overvloed voorkomen. Natuurlijk dankzij de Broederschap, wier leden komen uit de inwoners met burgerrechten. Zij ondersteunen vooral de 'echte' armen: vrouwen, gebrekigen, kinderen. Die staan volop afgebeeld in de scènes op de voorgrond. De zwervers, potsenmakers en andere onwaardige armen zien we hooguit op de achtergrond. Het vierde en zesde paneel tonen ook de voorrechten, die verbonden zijn aan het lidmaatschap van de Broederschap: het verzorgen van een begrafenis voor de eigen leden en een eigen hospitaal, het Heilige Geesthuis. De Middeleeuwse kerk had de gelovigen gewezen op de plicht om elkaar als broeders en zusters te helpen. Voldeed men niet aan die plicht, dan wees men op het zielenheil. In de zestiende eeuw kwam een nieuwe gedachtegang op. Men ging een verband leggen tussen de houding van de individuele burger ten opzichte van de armen en het collectieve welzijn van de stad. Daarover later meer.

Dit artikel steunt onder meer op Anita Boele, *Leden van één lichaam*, Hilversum 2013
Bernhard Schneider, *Christliche Armenfürsorge*, Freiburg, 2017

Ontvankelijke diaconie *Een meditatie in gelijkenissen*

Henk Meeuws is theoloog en diaconaal onderzoeker

Henk Meeuws gaat op zoek en verkent ontvankelijke diaconie in een vijftal gelijkenissen, die elk op een eigen manier het zoeken naar het doorbreken van het licht laten oplichten.

De Zweedse thrillerauteur Henning Mankel heeft een serie boeken met enorme oplage op zijn naam staan, waarin hij de lezer laat genieten - met *awe and wonder* maar ook met een gevoel van herkenning - van het speurwerk van inspecteur Kurt Wallander. Dat werk verloopt altijd uiterst moeizaam, langs wegen vol verwickelingen, onverwachte wendingen, onvermoede vragen, ongedachte ontknopingen. Bij herhaling lijkt het politieonderzoek in een impasse te geraken. En dan slaakt inspecteur Wallander een intrigerende verzuchting: *"We moeten verder zoeken. Maar we weten niet wat we zoeken. Pas als we het gevonden hebben zullen we weten wat we zochten"*.

Een inspecteur gaat een licht op

Deze verzuchting intrigeert mij, omdat daarin de speurder - verward in een ondoorzichtig geheel van weten en vermoeden en niet-weten, goed en kwaad en alles daartussen in, licht en schemering en duisternis - niet gepresenteerd wordt als iemand die van buiten af op superieure wijze doelgericht op zijn zaak af gaat en het probleem opheldert, maar als een mens van vlees en bloed die zoekt zonder te weten wat 'ie eigenlijk zoekt, aan wie datgene wat wordt gezocht als het ware gegeven, als het ware 'geopenbaard' moet worden. Vaak pijnigt Kurt Wallander zich in de loop van het onderzoek suf over iets wat hij eerder gehoord of gezien heeft, maar zich niet kan

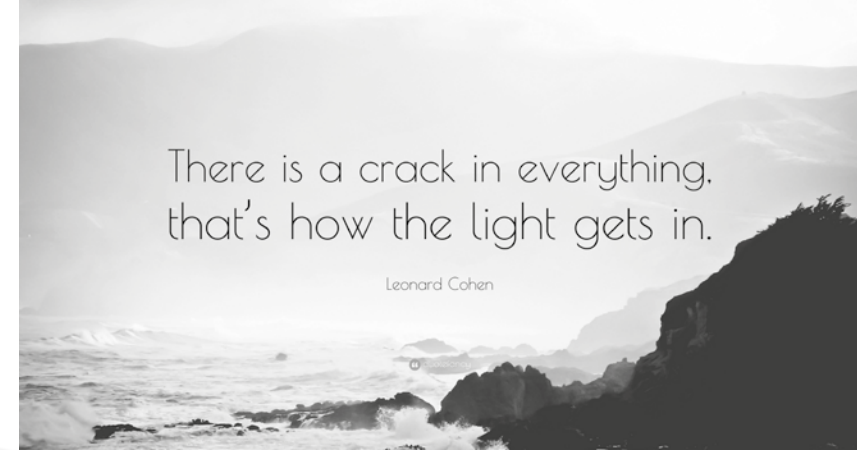
herinneren. Pas als meerdere puzzelstukjes van de zaak zich ineem gaan voegen wordt hem duidelijk gewaar, valt hem te binnen wat het was dat hij eerder vagelijk hoorde of zag. Dan gaat hem een licht op en herinnert hij zich: 'Dát is het!'.

Het zou mij niet verwonderen als het wereldwijde succes van de 'Inspecteur Wallander-serie' o.a. hieraan te danken zou zijn: dat de lezers deze dynamiek van zoeken, niet weten wat gezocht wordt, het pas herkennen als het gevonden is, in hun eigen leven herkennen: 'Ja, zo gaat dat!'. Onvoorzien en onverwacht gaat je een licht op, beter gezegd: breekt het licht door. Je 'weet' ineens iets, bij wijze van 'inval', dat je nog niet wist maar tegelijk, onwetend, toch al lijkt geweten te hebben - want je herkent het alsof je het je herinnert. Maar je herinnert het je als iets dat je geopenbaard wordt, als een 'gave'.

Het is met diaconie zoals met de inspecteur die een licht op gaat. Je zet je aan het werk om iets goeds te doen voor een ander: een probleem oplossen, bijstand bieden, uitweg zoeken, vraag beantwoorden... Maar echt het goede doen gaat niet langs de rechte weg van de doelgerichte actie. Dat gaat gepaard met horten en stoten, met niet weten en zoeken, met twijfel en vermoeden... Het heeft bovenal baat bij fundamentele ontvankelijkheid voor wie en wat zich als 'goed' aandient.

Een architect laat zich voegen

Wat in Henning Mankels literaire thrillers over de beleving van inspecteur Kurt Wallander als fictie (maar blijkbaar zeer herkenbaar!) verhaald wordt, vertellen anderen als een reële ervaring. Zij getuigen

Leonard Cohen: *There is a crack in everything, that's how the light gets in* [Foto: Quotefancy.com]

van zoiets als een 'weten', dat op het niveau van het bewustzijn nieuw is maar tegelijk niet als geheel nieuw ervaren wordt. Dat weten dient zich aan in de vorm van 'herkenning' van iets dat er nog niet is. Van die beleving getuigt bv. Wim Quist. Quist was de architect van het museum Beelden aan Zee in Scheveningen. In de videoband die in het museum vertoond werd, vertelt Quist hoe zijn gebouw tot stand kwam. Hem stond een gebouw voor ogen dat zich moest voegen in het lijnenspel van de duinen, daar organisch in moest passen. Zoekend, passend en metend werkte hij verschillende ontwerpen uit. Geen ervan beviel hem: iets klopte er niet in de tekeningen waarin hij het beeld dat hem voor ogen stond trachtte te concretiseren. Het was alsof zich iets opdrong wat hij nog niet kon vatten. Toen hij niet meer wist in welke richting hij verder moest werken, keek hij ten slotte nogmaals naar zijn laatste tekening en naar de duinen - en toen 'wist' hij het ineens: zó en niet anders moesten de lijnen lopen! Hij had de ervaring alsof het gebouw zichzelf aan hem toonde en hem in dit tonen openbaarde wat hij tevoren tegelijk 'wist' en 'niet wist'. Deze ervaring verwoordde Quist in de videoband met de paradoxale uitspraak: "Je wordt herinnerd aan iets wat er nog niet is". Let wel: Quist zegt niet "Je herinnert je..." in actieve zin, zoals wanneer je iets dat je al wist weer in je herinnering oproept. Hij zegt: "Je wordt herinnerd..." in passieve zin: iets geeft zich aan je te kennen als iets dat je herkent, alsof het er al was terwijl het er nog niet is.

Het is met diaconie zoals met de architect die zich laat voegen. Architecten zijn ambachtslieden die metend en rekenend een gebouw ontwerpen. Goede architecten echter maken gebouwen die 'passen', die zich invoegen in hun omgeving alsof zij ermee in gesprek zijn. Zoiets doet zich ook in diaconie voor. Diaconale inzet heeft iets ambachtelijks. Je zou hulp- en zorgverlening kunnen opvatten als een soort architecturale bezigheid: met deskundigheid een aanpak ontwikkelen en aanbieden waarmee in een probleem kan worden voorzien. Maar ook in het diaconale ambacht wordt echt goede deskundigheid gekenmerkt door ontvankelijkheid: je kunnen voegen in wat of wie zich aandient. Diaconale ambachtelijkheid is en doet goed bij gratie van het vermogen je te laten herinneren "aan iets wat er nog niet is".

Een dichter geeft door

Iets vergelijkbaars als Quist vertelt, merkt ook de dichter Rutger Kopland op: "Heel veel van wat ik geschreven heb, heeft te maken met een gesprek met een niet-bestaande ander, waarvan iedereen zich kan voorstellen dat hij het is. Veel mensen voelen zich letterlijk door mijn werk 'aangesproken', voelen zich onderdeel van een gesprek met mij, alsof ze van mij een soort god maken, waardoor ze zich begrepen voelen, verstaan voelen. Dat zit misschien ook wel in poëzie *tout court*, dat mensen hebben: 'dat is voor mij bedoeld'. Ze herkennen iets waarvan ze nog niet wisten dat ze het kenden. Dat is ook de ervaring van de wetenschapper, als je eindelijk iets

We are all broken, that's
how the light gets in.

Ernest Hemingway

Ernest Hemingway: *We are all broken, that's how the light gets in*

[Foto: Quotefancy.com]

ontdekt: 'Natuurlijk is het zo, dat wist ik eigenlijk wel'. Je herinnert je iets, waarvan je nog niet wist dat je het wist. Die ervaring is voor mij aanleiding een gedicht te schrijven en de lezer daarin te laten delen".

Kopland vertelt dit in een interview dat als titel draagt 'God bestaat niet, daarin is hij uniek'. Wat hem betreft is het duidelijk: hij voert in zijn poëtisch werk niet een gesprek met God waarin hij zijn lezers betreft.

Hij acht zichzelf als dichter niet een soort openbaarder van een of ander spreken dat van elders komt, niet als bemiddelaar van een woord dat door een mysterieus ander wordt gesproken. Maar gezien zijn opmerking in de eerste zin van het citaat beleefd hij zijn poëzie wel degelijk als een gesprek - een wonderlijk soort gesprek echter, want een gesprek met "een niet-bestaande ander". Uit de volgende zin blijkt, dat Kopland hiermee bedoelt te zeggen dat hij niet iemand concreet als gesprekspartner voor ogen heeft: iedereen kan zich verbeelden onderdeel van een gesprek met hem te zijn, iedereen kan zich 'aangesproken' voelen en antwoorden: 'Ja, zo is het!'. Over het feit dat dat blijkbaar volop gebeurt verwondert hij zich: "alsof ze van mij een soort god maken, waardoor ze zich begrepen, verstaan voelen", alsof hun door zijn/de poëzie iets wezenlijks waars van of over henzelf wordt geopenbaard dat zij nog niet kenden en tóch herkennen.

Hoe wonderlijk ook, Kopland zelf blijkt ontvankelijk voor deze ervaring van 'iets

herkennen waarvan je nog niet wist dat je het kende'. Zij beweegt juist hem tot het schrijven van zijn gedichten, hij wil die ervaring met zijn lezers delen. Zoiets gebeurt volgens Kopland trouwens in poëzie als zodanig: ze geeft woorden door die mensen zich op paradoxale wijze iets doen herinneren waarvan ze niet weten dat ze het weten. Zo draagt ook Koplands poëzie bij aan en voegt die zich in in het gesprek, waarin zijn lezers verward zijn: als sprekers in een gesprek met hem, een gesprek met zichzelf, én tevens als hoorders: hoorders van het woord van een onbekende gespreksgenoot (een soort god?) die hen iets doet herkennen 'waarvan ze nog niet wisten dat ze het kenden'. En zo fungeert zijn poëtisch woord op paradoxale manier, als het ware achter Koplands rug om, toch weer als 'bemiddeling', als vertolking van een woord dat mensen op mysterieuze wijze aanspreekt, dat afwezig is in een duistere nacht en toch juist daarin aanwezig.

Het is met diaconie als met een dichter die in zijn verbeelding 'hoorder' is van woorden en die vertolkt, doorgeeft. Je kunt de pretentie hebben die woorden zelf te maken, alsof je als dichter geen hoorder maar slechts spreker bent. Maar dan zullen mensen niet snel aangesproken weten. Zo blijft je diaconie onvruchtbaar als je in feite jezelf poneert. Maar als je ontvankelijkheid koestert, doorgever probeert te zijn van iets ongekend herkenbaars, dan kan het gebeuren dat je

je tot je eigen vreugde het woord herinnert: "Heer, wanneer hebben wij u gezien?".

Een wetenschapper valt iets te binnen

De paradoxale beleving zich iets te herinneren wat niet geweten was, is ook de wetenschapper niet vreemd: 'Natuurlijk is het zo, dat wist ik eigenlijk wel'. Deze ervaring is volgens Max Weber, die toch niet verdacht kan worden er een vaag religieuze artistieke opvatting van wetenschap op na te houden, zelfs essentieel voor de dynamiek van het wetenschappelijk handwerk. Hij schreef: "Vandaag de dag is onder jongelingen de voorstelling wijdverbreid dat de wetenschap een algoritme zou zijn geworden, en dat in laboratoria of tussen de statistische dataverzamelingen alleen met het koele verstand en niet 'met hart en ziel' geproduceerd moet worden, als 'in een fabriek'. Waarbij vooral moet worden opgemerkt dat hierbij meestal noch over dat wat in een fabriek gebeurt, noch over wat in een laboratorium plaatsvindt ook maar enige duidelijkheid bestaat. Zowel hier als daar moet mensen iets *invallen* willen zij iets waardevols presteren. Deze inval laat zich niet afdwingen". Een dergelijke inval komt 'van buiten': wetenschappers zijn, zoals Borgman hierbij in zijn inaugurale rede aantekent "afhankelijk van het genadige moment dat het juiste inzicht ontstaat dat zich met geen enkele analyse of calculatie laat afdwingen". Het 'weten' van de wetenschapper is dus allerm minst dat van een neutrale, niet geïnvolveerde buitenstaander die de werkelijkheid (de situatie, het te construeren product, het gesprek van mensen met zichzelf en een ander, het object van onderzoek) geheel 'objectief' benadert. Integendeel: het gaat om het weten van iemand die geëngageerd is, die zich verbindt, betrokken is, zich toewijdt aan de verwachting van openbaring, die 'met hart en ziel' (Weber) het verlangen naar weten cultiveert en mobiliseert. Het betreft het 'weten' van mensen die zich toevertrouwen aan de waarheid in de hoop dat die zich zal tonen. Met de diaconie is het als met een wetenschapper die zoekt naar waarheid. Dat is ambachtelijk werk, háár of zijn werk.

Maar tegelijk is het een gave, iets wat te ontdekken is. Zo zoeken we in diaconie goed, waar en mooi leven, en werken we daaraan in het licht van wat we omtrent het goede menen te weten. Maar tegelijk koesteren we in onze diaconale ambachtelijkheid een soort weten als vorm van hoop op grotere, meer, omvattender goedheid. Zoals het zoeken en werken van de wetenschapper, zo wordt ook het zoeken en werken in diaconie gedragen door ontvankelijkheid voor wat de werkelijkheid zelf aanbiedt als vervulling van die hoop.

Ontvankelijke diaconie

Diaconie floreert bij gratie van hoop op en dus ontvankelijkheid voor het liefdesgeschenk van godmenselijk leven. De mysterieuze dynamiek van deze godmenselijke verbondenheid in liefde duidt de kerkvader Augustinus in zijn paasliturgie zo aan: "Ontvang wat je bent en word wat je ontvangt: lichaam van Christus". Dat mensen werkelijk in dit geheim verbonden zijn, wordt in de eucharistie onder tekenen beleefd en beleden. En het is niet minder werkelijk aanwezig in verborgen levens zonder aanzien, zoals bv. Anne, straatpastor in een armzalige stadswijk, getuigt. Na lange tijd steeds proberen - getrouwd, liefdevol present blijven, niet in de steek laten - mag zij ten slotte delen in het leven van een vrouw die door lijden getekend is, geslagen en verkracht. De verkrachte vrouw spreekt met even zoveel worden over haar "lichaam en bloed", terwijl ze (wijzend op wat ze gastvrij op tafel heeft gezet) Anne almaar uitnodigt: "neem en eet", "neem en eet toch". Anne beseft ineens - "Ja, natuurlijk!" - wat deze beladen kernwoorden óók betekenen: neem deel aan mijn geschonden leven, leef waarvan ik leef zoals ik leef!... Zo vindt een mens 'heilig' samenleven, leven dat er echt toe doet: ontvankelijk voor en gewaarborgd in het Geheim.

Henk Meeuws is in 2011 gepromoveerd op 'Diaconie. Van grondslagenonderzoek tot een pleidooi voor een diaconale mystagogie', Narratio Gorinchem, 2011.

Barmhartigheid niet zonder rechtvaardigheid

Mgr. Ron van den Hout is bisschop van het bisdom Groningen-Leeuwarden

Hulp aan de zwakkere, de vluchteling, de minderbedeelde geldt als een deugd en christenplicht jegens de naaste. Een caritatief beeld dat onze sociale opvattingen kleurt. Maar doet het recht aan de werkelijkheid van ons bestaan?

Wordt het woord 'barmhartigheid' soms niet te gemakkelijk en te eenzijdig gebruikt? Het oudtestamentische *paqad* - Hebreeuws voor 'omzien naar' - betekent meer. Bijbelse barmhartigheid is niet los te zien van rechtvaardigheid. God is niet lief.

Omzien naar

'Zie je mij?!' was afgelopen najaar het thema van de Sint-Maartenconferentie in Leeuwarden met als welluidende ondertitel 'De mantel van naastenliefde en solidariteit in de Culturele Hoofdstad van Iepen Mienskip'. Ik bleef haken bij het woord 'omzien naar'. Als oudtestamenticus heb ik dat woord met het Bijbelse *paqad* in verband gebracht en gezocht naar een diepere betekenis. Wat betekent het als in de Bijbel staat dat God naar ons omziet?

Bijbelse associaties bij *paqad*

Voor 'omzien naar' en 'bezoeken' wordt in het Oude Testament het Hebreeuwse woord *paqad* gebruikt. Er zijn vele andere woorden in het Hebreeuws die vertaald worden met 'omzien naar', bijvoorbeeld *ra'ah*. Het rijtje is met een handboek snel op te stellen. Ook wordt het woord *paqad* in de Bijbel niet steeds op dezelfde wijze vertaald. Andere mogelijkheden zijn: aanstellen, acht slaan op, beschadigen, opzoeken, enz.. De rij is lang en gevari-

eerd. De betekenis van *paqad* hangt af van de context en het zinsverband. Een paar teksten met het woord *paqad* laten dat zien. Omzien naar' of 'bezoeken' kan heel verschillend worden begrepen. Zelfs - in onze ogen - met tegenovergestelde betekenissen.

In Exodus 3, het roepingsverhaal van Mozes, verschijnt God in een brandende doornstruik. Hij spreekt Mozes aan en stelt zichzelf voor. Dan zegt Hij: "Ik heb de ellende van mijn volk in Egypte gezien, de jammerklachten om zijn onderdrukkers gehoord. Ik ken zijn lijden. Ik daal af om mijn volk te bevrijden uit de macht van Egypte, om het weg te leiden uit dit land naar een land dat goed en ruim is, een land van melk en honing" (Exodus 3,7-8). Iets verderop in dit hoofdstuk staat dan: "Ik heb u bezocht (*paqad*)" (Exodus 3,16). Hier mag het woord 'bezoeken' begrepen worden als 'ik heb zorg gehad voor' het volk dat in verdrukking leefde. God is bekommerd om de ellende waarin zijn volk verkeert en Hij komt het te hulp. 'Bezoeken' is hier 'te hulp komen' of 'zich het lot aantrekken van'.

Wat treft Hij aan?

In de zojuist aangehaald Bijbeltekst daalt God af en Hij bezoekt. Men kan zich afvragen - en die vraag is in deze tekst al beantwoord - wat treft Hij aan? In Exodus 3 treft Hij zijn volk aan in verdrukking en ellende. God reageert adequaat door zijn volk te bevrijden. De vraag 'wat treft Hij aan?' is een belangrijke vraag voor het vervolg van deze uiteenzetting en voor de andere Bijbelteksten die zullen passeren. In het verhaal van de Tien Woorden (Exodus 20) wordt het woord *paqad* ook

Bisschop Ron van den Hout is een van de sprekers tijdens de Sint Maartenconferentie 2018 [Fotograaf Melda Wibawa]

gebruikt. "Want Ik, de Heer, uw God, ben een jaloerse God die de misdaad van de vaders bezoekt (*paqad*) aan de kinderen" (Exodus 20,5). God daalt af, en wat treft Hij aan? Zijn volk dat in afgoderij is vervallen! Ze vereren gesneden beelden van God. Deze afgoderij kan God niet ongestraft laten, want Hij is een jaloerse God, een God die van de Israëliet wil dat hij Hem dient, de Enige. *Paqad* heeft hier de betekenis van 'ter verantwoording roepen', 'wreken' of 'straffend bezoeken'. Weer een ander verhaal is dat van het gouden kalf (Exodus 32-34). Mozes daalt de berg Horeb af en ziet dat het volk Israël een gouden kalf heeft gemaakt dat ze aanbidden. Het is een zware zonde. God zegt tegen Mozes: "Breng het volk maar naar de plaats die Ik u heb aangewezen. Mijn engel zal voor u uitgaan. Maar de dag van mijn bezoek komt en dan zal Ik hen hun zonden bezoeken." God is afgedaald om zijn volk te bezoeken. Wat treft Hij aan? Een volk dat zich in aanbidding

ding voor een gouden kalf heeft neergebogen. En wat is Gods reactie? Straf.

God ziet naar de mens om

Ook in de Psalmen komt het woord *paqad* voor. Psalm 8 bezingt de waardigheid en de grootsheid van de mens, hij staat boven de engelen. Er is verwondering over de mens. "Wat is de mens, dat Gij hem gedenkt, het mensenkind, dat Gij naar hem omziet [hem bezoekt]?" (Psalm 8,5). De psalmist is verwonderd over de waardigheid van de mens. Die waardigheid is gefundeerd in de aandacht die God aan de mens besteedt. Uit zichzelf is de mens nietig, sterfelijk, klein, aards. Maar dat God naar de mens omziet, maakt hem groot en belangrijk. Een andere nuance van het woord *paqad* vinden we in Psalm 17,3: "Gij toetst mijn hart, bezoekt het in de nacht, Gij beproeft mij. Gij vindt niets." God bezoekt het hart van de mens om te zien wat er zich afspeelt, maar ook om het te zuiveren en te louteren. Dit is *paqad* in de betekenis van 'beproevend onderzoeken'. Nog een laatste psalmtekst met een heel positieve duiding van het woord *paqad*. "God bezoekt het land en verleent het overvloed, Gij maakt het rijk en vruchtbaar. De beek van God is vol water, Gij bereidt het graan. Zo hebt Gij voor alles gezorgd" (Psalm 65,10). Hier bezoekt God de aarde en brengt overvloed mee voor de mens. Hij bezoekt de aarde om haar goed te doen. Het Bijbelse woord *paqad* heeft een positieve en een negatieve connotatie. God bezoekt de mens en ziet om naar hem om voor hem te zorgen, of Hij bezoekt de mens om hem te straffen en te corrigeren. God bezoekt de mens ... wat treft Hij daar aan? ... daar reageert Hij op.

Barmhartig en rechtvaardig

In dit verband kunnen we iets zeggen over de verhouding tussen barmhartigheid en rechtvaardigheid. Een eenzijdige nadruk op barmhartigheid kan verkeerd uitpakken. Barmhartigheid vraagt namelijk om rechtvaardigheid. Het Hebreeuwse woord voor 'barmhartig' (*rachoem*) en 'barmhartigheid' (*rachoemim*) hangt samen met het woord 'baarmoeder' (*rechem*). Zoals een baarmoeder warmte en beschutting biedt aan de kwetsbare vrucht in het moederlichaam, zo ommantelt God zijn schepselen met liefdevolle ontferming. Zoals in Jesaja 49,15: "Zal een vrouw haar zuigeling vergeten, een liefhebbende moeder het kind van haar schoot? En zelfs als die het zouden vergeten, Ik vergeet u nooit!". Of Jesaja 46,3: "Luistert naar Mij, huis van Jakob, en al wat er rest van Israëls huis; Gij, die werd opgetild vanaf de moederschoot, en sinds de geboorte gedragen". God is barmhartig, ook al in het Oude Testament.

Een andere eigenschap van God is de rechtvaardigheid. Zoals paus Franciscus schrijft in de bul *Misericordiae Vultus* die hij publiceerde bij het Jaar van Barmhartigheid (2016): "Het zijn niet twee aan elkaar tegengestelde aspecten, maar twee dimensies van één werkelijkheid die zich geleidelijk ontwikkelt, totdat zij haar hoogtepunt bereikt in de volheid van de liefde". God doet recht. Hij accepteert geen onrecht. Armen, sociaal zwakkeren hebben récht op zorg. Een kind heeft recht op zorg van de ouders. Als er iets van je gestolen is, heb je er recht op dat de dief het teruggeeft. Als je dochter moedwillig door het verkeer om het leven is gekomen, heb je er recht op dat de dader

Bisschop Ron van den Hout [Fotograaf Melda Wibawa]

wordt gestraft. Verhoudingen tussen mensen vragen om de toepassing van recht. Recht is gebaseerd op wetten, maar ook op gewoonterecht en op (fatsoens) normen. God is niet alleen barmhartig, maar ook rechtvaardig. Daarom is er niet alleen liefde, maar ook toorn en oordeel. Tegenover Gods barmhartigheid staat Gods rechtvaardigheid. Dit voorkomt dat we barmhartigheid alleen zouden betonen aan degene van wie we houden of die we graag mogen. Bij God is er geen aanzien des persoons (Handelingen 10). Het behoort tot het mysterie van God dat Hij barmhartig is én rechtvaardig.

Zondenbesef, de nood van de ander en barmhartigheid

Als God barmhartig is naar mij, wat moet er dan in mij tegenover staan? Op welke manier kan de barmhartigheid van God

in mij aankomen? Dat kan als ik een besef heb van mijn zonden. Barmhartigheid heeft alleen maar een uitwerking als ik erken dat ik zondig ben en naar vergeving verlang. Romeinen 3,23-24: "Want allen hebben gezondigd en allen zijn verstoken van de goddelijke heerlijkheid. En allen worden zij om niet door zijn genade gerechtvaardigd, krachtens de verlossing die in Christus Jezus is". Tegenover de barmhartigheid van God is dus nodig: zondebesef, een helder beeld van wat goed en kwaad is en een geweten om dit naar de eigen situatie toe te beoordelen. De geloofsbelijdenis zegt: "Jezus is gestorven voor onze zonden". Als we niet voelen waar we tegenover God zijn tekort geschoten, kunnen we ook zijn barmhartigheid niet echt ontvangen. Als we onze eigen zonden niet erkennen, lopen we de vergeving van God mis. Van de Beek zegt in zijn boek *Lichaam en Geest van Christus. De theologie van de kerk en de heilige Geest*: "In onze tijd is vergeving welhaast vanzelfsprekend, maar dan wordt de zonde eigenlijk niet meer serieus genomen en is vergeving niet meer verrassend!". Barmhartigheid speelt een rol tussen God en de gelovige, als ook in de onderlinge menselijke betrekkingen. We denken daarbij dan met name aan de lichamelijke en geestelijke werken van barmhartigheid. Het gaat om het zien van de nood van mensen, het analyseren van de situatie en het vermogen daadwerkelijk hulp te verlenen. Op dit niveau moet er vooral gehandeld worden. Het gaat erom of je je laat bewegen door de nood van anderen, of je er gevoelig voor bent en of het je in beweging brengt. Zo ja, dan ben je barmhartig.

Misbruik

Gods 'omzien naar' heeft in de praktijk een dubbele betekenis. Woorden als barmhartigheid en rechtvaardigheid kunnen niet zonder elkaar. God is barmhartig en rechtvaardig. Hetzelfde wordt van ons verwacht. Zo heeft de Rooms-Katholieke Kerk, terugkijkend op het toegedekt seksueel misbruik in het verleden, vooral barmhartigheid betoond jegens de daders, maar geen recht gedaan aan slachtoffers. De daders werd vaak een nieuwe kans geboden, soms na een behandeling, in de hoop dat het misbruik zou stoppen. Met de slachtoffers werd door de kerkelijke leiding nauwelijks gesproken en ze werden door de omgeving ook niet geloofd, laat staan geholpen. Het blijft altijd zoeken naar een evenwicht tussen barmhartigheid en rechtvaardigheid: Wat treffen we aan als we omzien naar iemand of naar een situatie? Als we dat evenwicht naar de ene of de andere kant laten doorslaan, verliezen we iets wezenlijks. De dilemma's van het gewone leven bestaan juist in de moeilijke verhouding tussen barmhartigheid en rechtvaardigheid. God is goed, maar niet lief.

Dit artikel verschijnt aan de vooravond van de jaarlijkse Dag van het Jodendom op 20 januari 2019 in de Synagoge te Groningen met als thema 'Tekst & Uitleg'. De inhoud is een bewerkte versie van een gastlezing op de Sint-Maartenconferentie van 10 november 2018 in Leeuwarden. De oorspronkelijke versie is op de site te downloaden.
www.sintmaartenconferentie.nl

“Als kerk maken we verbinding tussen wat we vieren en wat we doen”

Het diaconaal interview is met **Hub van den Bosch**, pastoraal werker bij de Stichting Jongerenkerk te Venlo en parttime Missionair werker in het Dekenaat Venlo

Jongerenkerk: liturgisch en diaconaal

“De Jongerenkerk is al ruim 54 jaar een begrip in Venlo en omgeving. De start ligt bij kapelaan Leo Brueren, die zich richtte op de jeugd uit Venlo en omgeving, en die in de Jongerenkerk Venlo bijeen kwam om samen het leven en het geloof te vieren op een eigentijdse, aansprekende wijze. Er werden eigentijdse teksten gemaakt en er ontstond een levendige koor cultuur. In de loop van die vijftig jaar zijn de tijden veranderd, de mensen veranderd, de samenleving is anders geworden. De kerk was eerst een volkskerk en is nu een minderheid. De bezoekers van de Jongerenkerk zijn ook veranderd, zijn ouder geworden. Met die veranderingen gaat de Jongerenkerk mee. Het vieren van

het leven op een creatieve en inspirerende manier is de kern van de zondagsactiviteiten. De vieringen zijn aansprekend met teksten die inspelen op de behoeften van mensen aan zingeving van hun bestaan, aan spiritualiteit. De geest die er waait is de inspiratie voor het werk in de samenleving. De leden van de Jongerenkerk zijn in vele organisaties actief, die bezig zijn met het werken met de medemens en het werken aan een humane samenleving. Als kerk maken we verbinding tussen wat we vieren en wat we doen. Op zondag komen we samen rond wat er is gedaan en laden we ons op om gezonden naar de wereld te gaan om te doen wat we voelen. Zo zijn we een geloofsgemeenschap die gericht is op de onderkant van de samenleving hier in Venlo en omgeving.

We delen wat we hebben, kunnen en kennen. Dat is ons *Leitmotiv*.”

Jongerenkerk pastor en straatpastor

“In Venlo is de Jongerenkerk nauw verbonden met het straatpastoraat voor dak- en thuislozen en met missionaire activiteiten. De gemeenschap komt elke zondag samen rond de viering en zet dat samenzijn om in diaconaal doen. Er is tussen 10.00 en 13.00 uur huiskamer inloop op het Groenewold waar ik mijn kantoor heb met koffie. Ik ben

er vaak bij aanwezig of loop even binnen en praat met de mensen. Er is altijd wel een vraag. Er is altijd geld te kort. En vaak komt iemand juist voor het weekeinde zonder

“We delen wat we hebben, kunnen en kennen”

iets op straat te staan. In Venlo is inmiddels een heel netwerk van organisaties, dat actief is met noodopvang, diaconale ondersteuning, sociale opvang. De Stichting Doortocht verzorgt nachtopvang. De Stichting Moveoo zorgt voor dag- en nachtopvang. Emmaus Feniks in Tegelen en Swalmen bieden hulp vanuit de kringloopwinkel en sommige mensen kunnen er meedoen in de gemeenschap en het werk in de kringloop. Er is een actieve Vincentiusvereniging. Naast individuele nood zijn ze ook actief in SchuldHulpMaatje. Stichting Leergeld verzorgt hulp bij leermiddelen voor arme kinderen. Het Leger des Heils is al een kleine tien jaar actief in Venlo met het Domushuis, waar mensen wonen in de hoop door te stromen naar een reguliere

woning. De straatpastor kent elke organisatie en is wegwijzer en bemiddelaar. De functionarissen van dit netwerk vergaderen twee keer per jaar en wisselen ervaringen en kennis uit. We vertrouwen elkaar en daarom kun je voor iemand bemiddelen. Het straatpastoraat kan ook als postadres dienen voor daklozen op weg naar een uitkering en hulp. Want er zijn ook de instanties van de burgerlijke gemeente belangrijk: sociale dienst, maatschappelijk werk, geestelijke gezondheidszorg. In de Jongerenkerk zijn regelmatig vieringen met daklozen erbij en als er iemand overleden is zijn er herdenkingsdiensten. Op woensdagmiddag organiseert een groep vrijwilligers in de Jongerenkerk een solidariteitsmaaltijd. Daar loop ik ook rond, want er wordt altijd wel aan mijn mouw getrokken. De hoogtijdagen zoals Kerstmis, Pasen, Pinksteren zijn altijd met dak- en thuislozen. De kerk is voorheen een

Minderbroederskerk en we gaan zuinig met het gebouw om. Jaren geleden hebben we met een goede verbouwing de voorhal groter kunnen maken tot een ruime kamer, die dienst doet voor bijeenkomsten, maaltijden, koffieuurtjes, inloop en leeszaal. In de kerk gebruiken we bij bijeenkomsten nu ook een beamer. De gemeenschap van de Jongerenkerk waren vroeger jongeren en zijn nu oudere katholieken. Elke zondag is er een gemengd publiek aanwezig. De kerk doet warm aan en heeft door de huidige inrichting iets van een grote huiskamer. Eerst zaten de dak- en thuislozen nog achter een scherm, maar dat is uiteindelijk weggehaald. In plaats van over de mensen in nood te spreken, drinken we nu samen koffie en praten met elkaar.”

Hub van den Bosch is geboren in 1956 in Klimmen, waar hij zijn jeugd doorbrengt. In 1968 gaat hij naar het klein-seminarie van de paters Oblaten in Valkenburg, waar hij blijft wonen en werken tot 1977. Hij volgt in Schimmert de MAVO, vervolgens in Roermond de Middelbare Agrarische School en daarna in Horst de opleiding voor middelbaar kader rundveehouderij. Hub van den Bosch trouwt in juli 1977, woont in Klimmen en verhuist in 1978 naar Panningen en gaat daarna een jaar in militaire dienst. Hij krijgt in 1978 een baan in de Agrarische Bedrijfsverzorgingsdienst in Noord-Limburg. Hij verhuist in 1994 naar Helden Dorp. In deze jaren raakt hij betrokken bij het jongerenwerk van de parochies, jongerenkoor Hulsberg en Jongerenkerk Helden. In 2000 start hij de theologie studie bachelor aan de Fontys Hogeschool in Sittard. In 2006 vervolgt hij die studie in Nijmegen met de

Master geestelijke verzorging. Hij volgt ook de opleiding tot pastoraal werker van het Bisdom Roermond. Hij wordt in 2008 benoemd als pastor van de Jongerenkerk Venlo in combinatie met het diaconaal opbouwwerk van de Stichting Het Groenewold en het Missie- en Ontwikkelingswerk van het Dekenaat Venlo. In 2007 wordt hij ook parttime geestelijk verzorger bij Dichterbij, een centrum voor geestelijke gehandicapten

zorg, die in Noord-Limburg actief is. In 2010 worden de werkuren voor de Jongerenkerk Venlo formeel wat lager en die van de zorginstelling wat meer. Hub van den Bosch is tijdens zijn studies en daarna contacten blijven houden met de Agrarische Bedrijfsverzorgingsdienst.

Toekomstplannen

“Zoals altijd lijkt het alsof we een soort omslagmoment mee maken. We moeten vooruit kijken op grond van wat er is en ons afvragen waar we heen willen en of we nog kunnen blijven doen wat we doen. Zo is in 2018 het werk aan een beleidsplan gestart, dat tevens dient om ook andere financiële partners te vinden bij ons werk. Zowel landelijke als Limburgse fondsen. Als basis voor dat beleidsplan hebben we vorig jaar beschreven wat we elke maand doen, hoe we dat doen en met zijn hoe velen we dat doen. En wat het aan geld kost. Het blijkt dat 40% van de tijd van de pastor gaat naar het straatpastoraat. De diaconale en missionaire activiteiten zijn net zo wezenlijk voor de Jongerenkerk, als de liturgische en catechetische activiteiten.

De bijeenkomsten van de gemeenschap in de Jongerenkerk of in de Mariakapel van Genoy leiden

een keer per maand tot collectes, en zo ontstaat een diaconaal potje dat de straatpastor kan gebruiken in zijn contacten met dak- en thuislozen. Er is altijd wel ergens een tekort. Er wordt geen kasgeld gegeven. Als er geld voor de rechtbank nodig is, wordt dat betaald voor die mens. Of als er reisgeld nodig is voor overleden familie, wordt het treinkaartje gekocht en de mens begeleid naar de trein. Naar dag- of nachtopvang wordt doorverwezen en als er een keer een extra overnachting nodig is, dan regelen we die in natura in een hotel of bij Emmaus. Als er voedsel nodig is, dan wordt dat in de supermarkt gekocht. En later is er begeleiding naar de voedselbank. Als een gezin opeens dakloos wordt en niets meer heeft, kunnen we altijd wat regelen.”

Vincentiusvereniging Venlo

“De Vincentiusvereniging Venlo bestaat al sinds 1871. De vrijwilligers zijn actief met noodhulp aan individuen, die op dat moment niet verholpen kan worden door andere instanties zoals overheid en maatschappelijke organisaties. Leden van de Vincentius-

vereniging zitten van oudsher in het bestuur van de Jongerenkerk. In 2011 is de Vincentiusvereniging ingestapt in het landelijk initiatief voor SchuldHulpMaatje en vond direct betrokkenheid bij de Jongerenkerk en het Dekenaat Venlo. De Vincentiusvereniging is er ook voor de regio om Venlo heen richting gemeente Peel en Maas. Een belangrijke steunpilaar is de jaarlijkse beurs van boeken en platen, waarmee geld wordt verkregen voor het werk van de vereniging. Er is geen winkel. De Vincentiusvereniging verkrijgt ook inkomsten uit de verhuur van panden, die ze in bezit heeft. Huurders zijn sociale initiatieven, want de vereniging beoogt geen commercieel doel. De landelijke vereniging heeft al jaren een caravanproject

voor het mogelijk maken van vakanties voor gezinnen met een laag inkomen. De Vincentiusvereniging Venlo ondersteunt dat project financieel en maakt vakanties van mensen uit Venlo mogelijk.

De Vincentiusvereniging ondersteunt verschillende projecten in het werk van de Jongerenkerk, zoals de Solidariteitsmaaltijd Taizé Open Tafel en het project SchuldHulpMaatje Venlo. Ook de Stichting Leergeld kan op structurele ondersteuning rekenen.”

Bindkracht als bindend proces

“Een nieuw initiatief is de werkgroep Bindkracht, waarin we concreet maken wat we doen met en voor mensen met schulden. Het initiatief komt van Kristel Driessen. Er zijn nu drie werkgroepen actief. De ene richt zich op schuldhulpverlening en partners zijn o.a. SchuldHulpMaatje, Humanitas, Leger des Heils, bewindvoerders. De tweede groep is kinderen en armoede, waaruit Stichting Leergeld is voortgekomen. De derde groep richt zich op eenzaamheid en wat we voor hen kunnen doen. Daarin speelt het thema positieve gezondheid een grote rol. In alle drie de groepen doen mensen mee van de plaatselijke politieke partijen, van de gemeente, van welzijnswerk, van gees-

telijke gezondheid. We kunnen nu bijna zeven jaar terugkijken en je kan zien dat er metterdaad een netwerk ontstaan is, dat in Venlo van grote betekenis is voor de onderkant van de samenleving, voor arme en eenzame mensen, voor mensen met noden. Met het begrip positieve gezondheid zijn we in contact gekomen met de huisartsen, die nu vanuit hun werk ook meekijken naar signalen van armoede. Door ons werken rond armoede en schulden heeft de wethouder van sociale zaken een verbinding gemaakt met armoede én schulden. Het wordt nu niet meer als twee losse beleidsvelden gezien, maar er wordt gewerkt aan geïntegreerd beleid. Met SchuldHulpMaatje zijn we bezig om meer naar voren te kijken. Vaak komen we nu in contact met mensen die schulden hebben en daarom in nood zijn. Vaak is het helpen dan heel lastig en staat alleen nog de weg naar sanering open. We willen nu gaan kijken hoe we hier in Venlo meer naar voren in het proces contacten met mensen kunnen krijgen. Zowel wat betreft huisbezoek, als contacten met en vanuit organisaties. En we vragen ons af hoe we goede nazorg kunnen bieden als het traject van de sanering WSNP (Wet Sanering Natuurlijke Personen) afgelopen is.”

Geloven en diaconaal doen

“In het werk zit dus een grote kern van diaconaal werk richting de onderkant van de samenleving. De mensen van de Jongerenkerk komen elke week samen in de wekelijkse viering. We hebben diverse werkgroepen die de viering voorbereiden, tekstboekjes maken, de kerk aankleden, zorgen voor muzikale ondersteuning. We hebben een groepje voorgangers. Het contact met de mensen van de gemeenschap is belangrijk. Voor, tijdens en na de viering. Heel vaak blijken er dan lijnen samen te komen tussen het werk in het straatpastoraat, het missionaire werk, de werkgroepen van Bindkracht en het samenzijn van de geloofsgemeenschap. Gedurende de week zijn er contacten met de plekken, waar dak- en thuislozen en mensen zonder verblijfplaats terecht kun-

nen: Domus van het Leger des Heils, Doortocht of het activiteiten centrum Zelfregie centrum. Als we er in Venlo niet uitkomen, dan kunnen we ondersteuning vragen bij Emmaus Feniks in Tegelen, het klooster van de trappisten, of Emmaus in Swalmen.”

Dekenaat Venlo

“De parochies van de stad Venlo zijn de afgelopen jaren een proces van samenwerking ingegaan, dat geleid heeft tot de Federatie Venlo Binnenstad. De Jongerenkerk zit niet in die Federatie, maar is er wel bij betrokken. De Federatie heeft ook een eigen diaconaal beleid, waaraan de parochiële diaconale groepen aan meedoen. Met het oog op de toekomst is nu een driejarig project opgezet, waar een landelijk fonds aan mee financiert en lokale fondsen. Van belang is dat de Federatie voor het diaconale werk een structurele financiële basis legt, zodat er met de diaconale vrijwilligers gewerkt kan worden aan enkele goede activiteiten. Zo is er die keuze ontstaan om aandacht te geven aan eenzaamheid, ouderen en goede gezondheid. Je kan samen in zo’n netwerk kracht ontwikkelen, die aanvullend is op de werkkraft van welzijn en gezondheidszorg. Daar liggen ook kansen om jongeren mee te laten doen. Jongeren krijg je vooral warm voor concrete projecten, zoals missionaire activiteiten, solidariteitsmaaltijd, Taizé.”

Foto's en tekst zijn van Hub Crijns.
www.jkvenlo.nl
www.vincentiusvenlo.nl
www.rkvenlo.nl
www.venlo.voedselbankennederland.nl

Hulpdienst Diaconie Veghel

Embregt Wever is medewerker Diaconie en Missiesecretaris Bisdom 's-Hertogenbosch

De Hulpdienst Diaconie Veghel voegt al bijna 30 jaar de daad bij het woord. Destijds in 1989 klein begonnen en inmiddels uitgegroeid tot een grote diaconale organisatie. Rond de 150 vrijwilligers is immers niet niks.

Daarenboven een diaconie van betekenis, niet alleen door het vele goede werk dat gedaan wordt, maar ook door de plaats die zij inneemt in het netwerk van maatschappelijke organisaties en de ketenzorg. De vrijwilligers munten uit in de onderkenning van de plaatselijke noden om zo complementair te zijn aan alle andere zorg, terwijl zij er zeer wel in slagen om met de andere organisaties en instellingen, waaronder eveneens de burgerlijke gemeente, tot samenwerking te komen. Zij bereiken betekenisvol velen in en rond Veghel.

Klein beginnen

Al doende worden de opgedane ervaringen in het daadwerkelijke diaconale werk weer teruggegeven aan Kerk en samenleving, door het delen van hun ervaringen in de Kerk, door het geven van spreekbeurten en inleidingen in en buiten de Kerk en doordat zij deel uitmaken van de WMO Adviesraad. Dat geldt zeker ook voor de oecumenische samenwerking.

“Klein beginnen”, was het antwoord van Antoon van der Steen, de toenmalige voorzitter en mede-oprichter van de Hulpdienst Veghel, op mijn vraag: ‘Hoe doe je dat?’. Zo was het destijds gegaan. Begonnen met een klussendienst, waar al snel tuinonderhoud bij kwam. Uit de contacten die daarmee werden opgedaan, bleken twee andere behoeften: passend vervoer en een luisterend oor. Ook deze beide noden werden opgepakt. Een laagdrempelige vervoersdienst werd opgezet,

waar een ‘telefooncentrale’ voor nodig was. Bovendien werd een aanvang genomen met bezoekwerk. Het werk breidde zich uit als een olievlek, juist aan de randen. Door die vele contacten in de samenleving ontstaat zicht op wat nodig is en wordt bekendheid opgebouwd.

Na deze pioniersfase en periode van gestage groei, was begin deze eeuw, reflectie op de aard van het werk en de organisatie nodig. Daarvoor werd het toenmalige Katholiek Centrum Welzijnsbehartiging uit Den Bosch ingeschakeld, wat uitmondde in het rapport *‘De daad bij het woord’*.

Werken van barmhartigheid

De missie wordt nu verwoord als het uitvoeren van de zeven Werken van Barmhartigheid voor alle inwoners van de gemeente Veghel (inmiddels deel uitmakend van de gemeente Meijerijstad), die zijn aangewezen op hulp van anderen, maar geen of onvoldoende beroep kunnen doen op familie, burens, kennissen, professionele of bedrijfsmatige hulpverlening, met als kenmerkende trefwoorden “met een luisterend oor en een helpende hand”. Die trefwoorden bepalen nog steeds de contouren van de organisatie. Het ‘luisterend oor’ met activiteiten als de telefoondienst, bezoekwerk met onder meer specifiek ziekenbezoek en een rouwgroep en een maatjesproject voor gehandicapten. De ‘helpende hand’ met de klussendienst en het tuinonderhoud, de vervoersdienst, hulp bij het invullen van formulieren, boodschappen doen, en de missiegroep voor het inzamelen van geld voor doelen in het buitenland en M25 voor diaconie door jongeren tussen de 12 en 18 jaar en een jaarlijkse kerstpakkettenactie. De telefoondienst is als het ware het zenuwcentrum, waar veel aanvragen voor een

helpende hand binnen komen. Die telefoondienst is altijd bereikbaar. Bereikbaarheid is een vereiste randvoorwaarde. Aanvragen voor bezoekwerk lopen veelal ‘via via’ en hebben soms een wat meer geregeld karakter, met één of enkele vaste vrijwilligers per contact.

Bestuurlijke activiteiten

Om het geheel te overzien is er een dagelijks bestuur, waar de diaken van de parochie ook deel van uit maakt, en een stuurgroep met vertegenwoordiging vanuit alle werkgroepen en de diverse geloofsgemeenschappen. Leden van deze stuurgroep nemen namens de Hulpdienst Diaconie Veghel weer deel aan de WMO-Adviesraad en diverse lokale overlegstructuren van de gemeente en professionele hulp- en zorginstellingen, zodat contact met alle geledingen in de samenleving gewaarborgd is. Het is immers noodzaak om zicht te houden op de ontwikkelingen in die samenleving. Zo kwam men recent tot de slotsom, dat een nieuwe activiteit aan het toch al ruime scala moest worden toegevoegd, namelijk ‘kleine, niet structurele thuiszorg’, voor mensen die tijdelijk of incidenteel niet kunnen terugvallen op de professionele organisaties. De financiële middelen voor al dat werk komen uit bijdragen van de parochie voor het in stand houden van de organisatie en van de burgerlijke gemeente met een waarderings-subsidie en een schenking uit het Platform Minima. De Parochiële Caritas Instelling is weliswaar zelfstandig, maar is organisatorisch volkomen verweven met de Hulpdienst en opgenomen in haar structuur. Deze PCI stelt de middelen beschikbaar voor materiële noodhulp. Voor verschillende diensten zoals de vervoersdienst, klussendienst en tuinonderhoud worden geringe bijdragen gevraagd, ter dekking van materiaalkosten. De MOV groep (Missie, Ontwikkeling en Vrede) heeft uiteraard haar eigen geldstromen, die wel in

de jaar verslaggeving van de Hulpdienst worden opgenomen. Uit dat jaarverslag blijkt vervolgens heel verrassend, dat al dat werk voor zo’n € 35.000 kan worden uitgevoerd. De kracht van vrijwilligerswerk. Het jaarverslag is op de website van de Hulpdienst integraal in te zien.

Die kracht komt natuurlijk uit al die vrijwilligers. De Hulpdienst heeft dan ook een sterk vrijwilligers beleid. Om hen draait het. Voortdurend is er aandacht voor werving en training, er zijn duidelijke communicatielijnen en waardering wordt geuit op het jaarlijkse feestje. Bovendien zijn voor hen goede verzekeringen geregeld, met name voor hen die hun eigen middelen, als bijvoorbeeld de auto inzetten, zelfs voor het ‘no-claim risico’.

Krachtlijnen

Uit het jaarverslag 2017 blijken enkele sterke krachtlijnen. Bereikbaarheid, met een sterke website, een altijd bereikbare ‘telefooncentrale’ en na zovele jaren grote naamsbekendheid. Verbondenheid, intern door de gekozen organisatiestructuur en extern door participatie in diverse overlegstructuren. Reflectieve werkwijze, door zich geregeld af te vragen wat de plaats en betekenis is van het diaconale werk in de gemeente Veghel. Sterk ontwikkeld vrijwilligersbeleid en aandacht voor vrijwilligers. Een nieuwe uitdaging ligt in de vraag hoe de Hulpdienst Diaconie Veghel in de nieuwe veel grotere gemeente Meijerijstad present kan zijn. Gezien de historie kan men erop vertrouwen dat men daar oplossingen voor ontwikkelt.

De serie Werken van Barmhartigheid door zuster Ludwina Foolen sfi siert onder meer de site van Hulpdienst Veghel.
www.parochiesveghel.nl/caritas.htm
www.parochiesveghel.nl/diaconie.htm

Dilemma's en paradoxen rond vluchtelingen en migratie

Embregt Wever is medewerker Diaconie en Missiesecretaris Bisdom 's-Hertogenbosch

De maatschappelijke discussie over migratie is niet eenvoudig. Voor het pact van Marrakesh was in Nederland een aanvullende verklaring nodig om aanvaarding van dat pact door het parlement te loodsen, terwijl in België de regering erover viel. Dit artikel tracht dilemma's en paradoxen te doordenken met het oog op handelingsperspectieven.

Het aantal vluchtelingen in de wereld is nog nooit zo hoog geweest: 68,5 miljoen mensen in 2017, waarvan de helft kinderen. Het gaat om 44.500 mensen per dag. Desondanks is er een groeiende weerstand om vluchtelingen op te vangen in Nederland en evenzo in andere landen. Het overgrote deel wordt opgevangen in buurlanden, zoals bijvoorbeeld Turkije en Oeganda. Een kleiner deel komt naar Europa en dan eerst naar de landen rond de Middellandse Zee, zoals Griekenland en Italië, terwijl Spanje in toenemende mate het eerste reisdoel of verwachte tussenstop wordt. Die landen hebben enorme moeite al die vluchtelingen menswaardig te huisvesten.

Op de flexmarkt Nederland werken veel migranten

Kijkend naar de Nederlandse arbeidsmarkt, zien we sinds het herstel van de economie, een sterke banen stijging. De werkloze beroepsbevolking is gehalveerd tot 348.000, ofwel 3,8 % van de beroepsbevolking sinds 2013 en is zo weer op het peil van 2008, vlak voor de economische recessie. Veel van die nieuwe banen zijn echter flexbanen; 10 % van alle banen zelfs via uitzendbureaus. Waar vroeger nog in uitzonderingsgevallen, ziekte of piekdruk, een beroep op uitzendbureaus werd gedaan, maken zij nu een vast onderdeel uit van de bedrijfsvoering. Werknemers leven daardoor in grotere onzeker-

heid. Er blijft bovendien een grote groep langdurig werklozen; een groep met onvoldoende kwalificaties voor de huidige arbeidsmarkt, waar veel ongeschoolde arbeid is overgenomen door automatisering en robotisering. Die onvoldoende kwalificaties komen voort uit onvoldoende scholing of onvoldoende capaciteiten daartoe. De kennis vereisten zijn de laatste jaren sterk toegenomen. Voor velen wordt gepoogd werk te creëren via de sociale werkvoorziening, maar ook die mogelijkheden staan inmiddels onder druk. Onlangs werd gemeld, dat armoede in Nederland een groeiend probleem is. Uit onderzoek van CPB en CBS wordt duidelijk dat juist laaggeschoolden en ongeschoolden in zwaar weer verkeren en weinig perspectief hebben. Armoede komt in toenemende mate voor onder werkenden, vooral onder zzp'ers. Deze zzp'ers zijn in feite ook flexwerkers. Over hun pensioenopbouw, dan wel het ontbreken daarvan, nog niet eens gesproken. Al dan niet meer vluchtelingen of migranten in ons land zal voor mensen met onvoldoende kwalificaties voor de huidige arbeidsmarkt weinig uitmaken, maar voor hen die afhankelijk zijn van flexwerk is het bedreigend, vooral als de economie over zijn top raakt. Niet voor niets vragen bijvoorbeeld de vakbonden FNV en CNV aandacht voor het toenemend aantal buitenlandse chauffeurs, waardoor lonen en secundaire arbeidsvoorwaarden onder druk komen te staan. Denk daarbij ook aan rijtijden en veelvuldig overnachten in de cabine.

Knellend tekort aan woningen

Een ander probleem doet zich voor op de woningmarkt. De woningvoorraad in Nederland groeit gemiddeld met 51.000 woningen per jaar sinds 2014, maar voor 2019 wordt al een afname daarvan ver-

wacht, gebaseerd op de daling van het aantal aanvragen voor bouwvergunningen. De woningnood of op z'n minst krapte op de woningmarkt zal zo niet afnemen. Verdringing op de woningmarkt doet zich dus wel degelijk voor. Enkele gemeenten weigeren al om vluchtelingen met voorrang woningen te geven. Noodwoningen zouden uitkomst kunnen bieden, met het gevaar dat deze dan langer bewoond zullen moeten worden dan voorzien én waarvoor deze gebouwd zijn. En de woningstand zal kwalitatief afnemen met de introductie van noodwoningen. De economische groei wordt thans geremd door een gebrek aan arbeidskrachten in bepaalde sectoren. Kun je vaststellen dat er een woningnood is ten opzichte van het aantal woningzoekenden, je moet ook concluderen dat de woningnood groter is ten opzichte van het aantal banen, dan wel de behoefte aan arbeidskrachten. Anders gezegd: de economische mogelijkheden vragen om meer woningen, nu we eigenlijk een tekort aan gekwalificeerde arbeidskrachten hebben.

Zere plekken in de samenleving

De toelating van vluchtelingen in Nederland is om humanitaire redenen zeker gewenst, maar het legt wel de vinger op een paar zere plekken in onze samenleving. Een grote groep heeft onvoldoende mogelijkheden tot participatie, door gebrek aan opleiding. De woningnood is in feite groter dan gedacht. De inkomens zijn laag, evenals de sociale zekerheid indien nodig. Deze zere plekken worden niet veroorzaakt door de instroom van vluchtelingen, maar worden er wel schrijnender door. Er zijn groepen in onze samenleving, die er door een grotere instroom van vluchtelingen en arbeidskrachten uit nieuwe EU-landen op achteruit zullen gaan of daarvoor vrees hebben. Het is belangrijk als deze groepen gehoord worden en er voor hen wordt opgekomen. De kerken mogen hen zeker niet over het hoofd zien.

Daarom moeten we in onze samenleving oog blijven houden voor hen die echt wat te vrezen hebben bij een grote instroom van vluchtelingen of migranten om dezelfde

redenen van menswaardigheid en solidariteit. Het is geen 'of of', maar 'en en'. Dat betekent voldoende betaalbare woningen, opleidingen die aansluiten bij de praktijk, en inkomensvoorzieningen die mensen in staat stellen deel te hebben aan het maatschappelijk leven.

Vluchtelingen en migranten

Er wordt in de maatschappelijk discussie gesproken over vluchtelingen en migranten. Het verschil is echter onduidelijk. Of vluchtelingen eens terugkeren is zeer de vraag. Een immigrant zou dan een persoon zijn, die zich hier wil vestigen om andere dan humanitaire redenen. Gezien het tekort aan arbeidskrachten geen onwenselijke ontwikkeling. Daarbij mag niet over het hoofd worden gezien, dat de Nederlandse samenleving complex is en aan arbeidskrachten flinke eisen worden gesteld. De omzetting van diploma's en getuigschriften uit het buitenland naar in Nederland geldende diploma's is geen sinecure. Het is maar de vraag of het verlagen van die eisen de nieuwkomers wel reële kansen biedt om zich hier succesvol te vestigen. Als Nederland immigratieland wordt, is het eerlijk en rechtvaardig om zodanige eisen aan nieuwkomers te stellen, dat zij alhier daadwerkelijk kans hebben een (nieuw) leven op te bouwen. Dergelijke toelatingseisen kunnen niet worden gesteld aan vluchtelingen die in ons land worden opgenomen om humanitaire redenen, juist vanwege die humaniteit. Om hen eerlijke kansen te bieden is het noodzaak hen zo snel mogelijk toe te rusten voor voldoende maatschappelijke participatie. Wellicht dat de regelgeving daarvoor wijziging behoeft, zodat zij eerder aan het maatschappelijk verkeer deel kunnen hebben.

www.bisdomdenbosch.nl/Diaconie/Paginas/default.aspx

Leven als en met de armen

Trees Versteegen is theoloog en diaconaal diocesaan werker

**In 2015 geeft Gustavo Gutierrez, Domini-
caan en grondlegger van de bevrijdings-
theologie, een interview voor de Vaticaanse
krant 'L'Osservatore Romano'. Hij spreekt
dan in Rome voor de conferentie van
Caritas Internationalis.**

Hij meent dat de armen, overal ter wereld, niet als personen erkend worden. Ze hebben geen rechten, hun waardigheid wordt niet erkend. Gutierrez brengt naar voren dat hij in de christelijke traditie twee richtingen ziet, die beide gebaseerd zijn op het leven van Christus. De ene is Christus' gevoeligheid voor het leven en lijden van de armen. De ander is het leven als een arme en met de armen, zoals Christus zijn leerlingen voorhield. In deze bijdrage verkennen we, wat het betekent om te leven als en met de armen, zoals Christus dat ook heeft gedaan. Welke inzichten levert dat op, voor diegenen die niet in de nabijheid van armen leven maar wel weten dat ze bestaan?

Leven met de armen

Allereerst moeten we met spijt en nuchter vaststellen dat weinig mensen vanuit christelijke motivatie ervoor kiezen in Nederland onder de armen te leven. Zeker, er zijn genoeg mensen, die betaald en onbetaald voor en met armen te werken. In de kerken zijn dat de pastorale beroepskrachten, de mensen uit wijk- en buurtpastoraat, religieuzen en vrijwilligers in diaconie en caritas. De armen weten de pastorieën in arme wijken te vinden en kloppen aan. Na het tweede Vaticaanse Concilie kozen religieuzen ervoor om als en onder de armen te gaan wonen. Dat was een gevolg van de herijking van de geloftes: de gelofte van armoede werd een leefpraktijk. Religieuzen

gingen in groepen of soms individueel in arme wijken wonen. Tot voor kort waren er in buurten - met name vrouwelijke - religieuzen actief en gekend. Het waren zusters bij wie de buurtbewoners konden binnenlopen en die hun levensverhaal kenden. Inmiddels zijn de meesten gepensioneerd en keerden naar het moederhuis terug.

(Inter)nationaal zien we religieuze gemeenschappen die kiezen voor een leven met de armen. Zo leven sinds de jaren zeventig de broeders van Taizé op verschillende plaatsen in of nabij sloppenwijken. Zij leven het leven van de armen, van hetgeen zij zelf ontvangen. Bekend zijn de zusters van moeder Teresa, *missionaries of charity*, die overal ter wereld, en ook in Nederland in Amsterdam en Rotterdam leven als en met de armen. Daarnaast was er, met name in Frankrijk, een beweging van priesterarbeiders, die poogde de realiteit van het leven van arbeiders, in de fabrieken en de wijken waar ze woonden, te willen delen. In Nederland waren er, tot voor een aantal jaren, ook priesters, uit ordes en congregaties, die voor een leven met de armen en in de fabriek kozen. Ook zij zijn inmiddels vertrokken of overleden.

De meeste van die samenleefpraktijken zijn voorbij. Dat komt enerzijds voort uit het dalend aantal religieuzen en priesters. Vroeger waren arme wijken aanwijsbaar. Wijk C, waar de zusters Augustinessen in Utrecht woonden en werkzaam waren, is daarvan een goed voorbeeld. Nu zijn wijken anoniemer, de afstand tussen wijkbewoners is groter en je kunt minder direct verbindingen aangaan uit religieuze motieven. Misschien is het ook niet zo veilig om er alleen te gaan willen wonen en je actief te willen mengen in het alledaagse van de wijk.

Ondanks het feit dat deze katholieke 'mee-

Caritas is liefhebben

levers' verdwenen uit de wijken, is hun benadering interessant, omdat deze ons kan leren over de benadering van de armen.

Armen zijn zoals ik ben

Leven met en als de armen leert allereerst dat de 'armen zijn zoals jij'. Zij zijn naasten zoals jij. Armen zijn de burens. Ze zijn iemand, de moeite waard om gekend te worden, met hun hele verhaal. Armen komen nu vaak in de openbaarheid als mensen met een 'probleem'. Maar zij zijn vooral personen, gelijken, mensen, beelden van God. Ze leiden gewone levens, met feestjes, gezinsruzie, ze zijn gezellige burens of niet. Je kunt er suiker lenen. Ze kunnen ziek worden en weer beter. Ze kunnen elkaar steunen en afvallen. Ze kunnen elkaar liefhebben en haten. Dat is een inzicht dat we in de praktijk van diaconie en caritas steeds voor ogen dienen te houden. Armen, zij zijn zoals ik ben.

Van twee culturen

De kloof tussen rijk en arm wordt, ook in Nederland, groter. Dat geldt niet alleen het beschikbare geld, maar ook de mogelijke leefculturen die daarbij kunnen horen. Mensen die als en met de armen leven kunnen pendelen tussen beide culturen. John Hayes, een Britse theoloog, leeft met de armen en haalt daartoe het leven van Moses aan. Hij brengt naar voren dat Moses een man van twee culturen was en o.a. daarom de leider van het joodse volk in de woestijn kon worden. Hij groeide op in een Egyptische omgeving, als joods jongetje dat ontsnapte aan de kindermoord. Juist de oorsprong uit twee culturen, aldus Hayes, gaf Moses de mogelijkheid het leed waar te nemen en om de bevrijding met steun van

[Fotografie: Trees Versteegen]

God te leiden. Mensen die leven als de armen kunnen het perspectief van de armen en van de rijke cultuur verstaan. Zij kunnen in het voetspoor van Christus het geleefde perspectief van de armen naar voren brengen, als blik op de wereld en op het Koninkrijk van God.

Leren, niet romantiseren

Er zijn veel mensen, die onder invloed van de economie van de overvloed en de aantasting van het klimaat soberder zijn gaan leven. Zij proeven al wat het betekent, om, net als de armen, niet deel te (kunnen) nemen aan de heersende consumptiepatronen. Leven als de armen drukt ons met de neus op die feiten. We kunnen leren minder te consumeren. Ik ontmoette Gutierrez in 1986 in een bijeenkomst in Rotterdam. Iemand vroeg hem waarom sommige armen andere armen bedrogen. Hij antwoordde: "*Poor people are not good*", bedoelend dat arme mensen geen betere mensen zijn dan anderen, zij zijn zoals jij en ik.

Leven met en als de armen moet niet geromantiseerd worden. Arme mensen zijn geen betere mensen, maar ook geen slechtere. Arm zijn is afschuwelijk, eenzaam en vernederend. Daar wil je niet bij horen en dat is geen leven dat we voor elkaar moeten willen. Leven als en met de armen toont ons vooral dat we allemaal mensen zijn met hele levens, de moeite waard om te kennen, en om als buur, als naaste te hebben.

Dit artikel verscheen eerder in een serie over benaderingen van armoede in 'Op Tocht', september 2018.
www.dkci-utrecht.nl

Een beter klimaat voor migranten en vluchtelingen

Bob van Dillen is migratiedeskundige en programma manager bij Cordaid

De Caritas “Share the Journey” campagne is in oktober 2018 haar tweede jaar ingegaan. Ook dit jaar voeren de Caritas leden op diverse momenten actie, zowel gericht op het brede publiek als op onze politieke leiders.

‘Share the Journey’ is geïnspireerd door Paus Franciscus, die vanaf het begin van zijn pontificaat stelling heeft genomen in radicale solidariteit met migranten en vluchtelingen. Zijn actiepunten op basis van de vier bekende werkwoorden “verwelkomen, beschermen, ondersteunen en integreren” hebben er mede toe bijgedragen, dat begin december internationale afspraken zijn gemaakt op het gebied van veilige en legale migratie. Het ‘Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration’, zoals het officieel heet, staat in Nederland ook bekend als het Pact van Marrakesh. Het is te hopen dat de internationale afspraken zullen worden omgezet in concrete wetgeving en programma’s, die direct ten goede komen aan de meest kwetsbare migranten en vluchtelingen.

Klimaatverandering oorzaak van gedwongen migratie

In het Pact van Marrakesh wordt speciale aandacht besteed aan het aanpakken van de oorzaken van gedwongen migratie. Het document onderscheidt verschillende factoren waardoor mensen hun huis en haard hebben moeten achterlaten om op zoek te gaan naar veiligheid en leefbaarheid. Een van die factoren is klimaatverandering. Als gevolg van klimaatverandering zullen steeds meer gebieden in de wereld onbewoonbaar worden, door extreem weer met extreme droogte of onregelmatige regens, overstromingen waardoor vruchtbare grond wegspoelt. Dit

proces is al jaren gaande, en Cordaid steunt vele lokale organisaties in het aanpassen van bijvoorbeeld de lokale landbouw en veeteelt aan de veranderende weersomstandigheden. Wetenschappers voorspellen dat klimaatverandering zich zal voortzetten, waardoor in de toekomst miljoenen mensen gedwongen worden om te migreren. Zij worden ook wel klimaatvluchtelingen genoemd. Naar schatting zullen er tot 2050 ongeveer 150 miljoen mensen, veelal Afrikanen, vallen onder deze categorie. Momenteel worden zij niet meegeteld in het aantal van ruim 68 miljoen vluchtelingen in 2017.

Laudato Si’

In zijn Encycliek ‘Laudato Si’ roept Paus Franciscus ons op om oog te hebben voor ongelijkheid en onrechtvaardigheid en om zorg te dragen voor de schepping. Hij waarschuwt dat de mensheid de aarde aan het uitputten is. Bijvoorbeeld door overbevissing, waardoor vissers niet meer in het levensonderhoud van hun gezinnen kunnen voorzien. Of door het dumpen van plastic in rivieren, waardoor inmiddels al vijf miljoen ton plastic jaarlijks in zee terecht komt. Dat schaadt milieu, dier en uiteindelijk ook de mens. Dat gebeurt ook door de CO2 die wordt uitgestoten, met name door in de industrielanden in Europa en Noord-Amerika, en in toenemende mate ook in Azië. Uitstoot van CO2 en van andere broeikasgassen draagt onomstotelijk bij aan klimaatverandering en opwarming van de aarde. Het wrange hierbij is dat de mensen, die het meeste last van de gevolgen zullen krijgen in de komende decennia, afkomstig zijn uit de gebieden waar men historisch gezien juist het minste CO2 uitstoot. In het Akkoord van Parijs uit 2015 is afgesproken om de uitstoot van CO2 en van andere

broeikasgassen te beperken. Daarnaast is de doelstelling vastgelegd om de aarde met niet meer dan 2 graden op te laten warmen ten opzichte van 1990. Die grens van 2 graden wordt door wetenschappers gezien als een kantelpunt; als die wordt overschreden, is er geen weg meer terug en zijn de gevolgen nauwelijks te overzien. Een aantal wetenschappers waarschuwt dat dit zelfs al bij 1,5 graad het geval zal zijn.

Klimaatverandering in Nederland

Ook in Nederland gaan we in de komende decennia de ingrijpende gevolgen van klimaatverandering merken, mede omdat ons land voor een groot deel onder de zeespiegel ligt. De huidige discussie over het klimaatakkoord gaat echter vooral om de vraag wie de kosten zal dragen van de te nemen maatregelen om de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen, waarbij in sommige gevallen ook de klimaatwetenschap en de breed onderbouwde noodzaak tot urgente actie ter discussie wordt gesteld. Uitstel van soms pijnlijke maatregelen zal dan ook voor Nederland drastische gevolgen gaan hebben: de zeespiegel zal stijgen en er zullen zich vaker weersextremen voordoen. Dat vraagt om daadkracht om ervoor te zorgen dat Nederland daadwerkelijk minder broeikasgassen gaat uitstoten. Bijvoorbeeld door uitstoot te gaan prikken, en de rekening rechtstreeks aan de vervuiler te presenteren in plaats aan de burger en consument.

Internationale samenwerking

Internationaal moeten er nog verdere stappen worden gezet. Bijvoorbeeld op het terrein van de opvang van klimaatvluchtelingen. Op dit moment kunnen vluchtelingen aanspraak maken op een vluchtelingenstatus zolang zij voldoen aan de criteria, die zijn vastgelegd in het VN Vluchtelingenverdrag. Dit verdrag biedt internationale bescherming voor mensen die risico lopen op vervolging vanwege ras, godsdienst, nationaliteit of politieke overtuiging of als er oorlog en geweld is in het land van herkomst. Mensen die gedwongen worden om te migreren vanwege klimaatverandering zouden echter ook wettelijke bescherming moeten genieten. Het zoge-

naamde ‘Nansen Initiatief’ is in 2012 opgezet om hiervoor procedures en criteria te ontwikkelen. Zelfs als het lukt om onder de 2 graden opwarming te blijven, zullen er miljoenen mensen moeten vluchten omdat de plek waar zij nu wonen, onbewoonbaar zal worden.

Klimaatfonds

Waar de meeste mensen in de regio zullen blijven, zal waarschijnlijk een deel van de vluchtelingen uit onbewoonbare gebieden richting Europa komen. Daarin zullen we dan als Nederland onze verantwoordelijkheid moeten nemen. Het ministerie van Buitenlandse Zaken heeft als nieuw initiatief het Klimaatfonds in het leven geroepen. Dit fonds wordt gedeeltelijk gefinancierd door het ministerie en deels door het bedrijfsleven. Het geld wordt gebruikt om in het buitenland de gevolgen van klimaatverandering aan te pakken. Door gemeenschappen zodanig toe te rusten dat men de kennis heeft om met veranderende omstandigheden om te gaan, hoeven die gemeenschappen wellicht niet op drift te raken. Dit lijkt een stap in de goede richting. Een deel van deze mensen zal afkomstig zijn van eilanden die zullen verdwijnen als gevolg van de stijging van de zeespiegel, zoals bijvoorbeeld van Kiribati. Dat is de meest zichtbare vorm van klimaatmigratie. Maar het verband tussen migratie en klimaatverandering is zelden zo direct oorzakelijk. Daarbij, in het geval van de Kiribati-eilanden gaat dit over een toekomstig gevaar. Die mensen weten nu al dat ze eertijds zullen moeten vertrekken. Maar moeten we wachten tot de ramp gebeurt is om mensen het statuut klimaatvluchteling te kunnen geven?

www.cordaid.nl
www.duurzaamdenhaag.nl/klimaatfonds
www.mo.be/analyse/250-miljoen-klimaat-vluchtelingen

Werkconferentie Geloof, Duurzaamheid en Toekomst

Mirjam Schuilenga in samenwerking met Gerard Agterkamp,
Caroline Doelman en Eddy Oude Wesselink

In het Dominicanenklooster in Zwolle komen op 30 november zeventig mensen bij elkaar voor de werkconferentie 'Geloof, Duurzaamheid en Toekomst'.

Bisschop De Korte wil het gebruikelijke beeld van een rentmeester liever vervangen door dat van een hovenier. Minder beheersing en meer zorg voor de schepping spreekt daaruit. Samen met bisschop Van den Hout verzorgt hij de plenaire inleiding van de werkconferentie aan de vooravond van de klimaatconferentie in Katowice. In de zaal stond de Klimaat Madonna, gemaakt van plastic afval, symbool voor klimaatverandering en de afvalproblematiek. Zij vraagt aandacht hiervoor en roept net als deze bijeenkomst op om in actie te komen. De werkconferentie heeft in de workshops een praktische uitwerking.

Workshop: Scan je kerkgebouw, over het gebruik van energie

Henk Nico van den Berg, ingenieur, vraagt wie van de deelnemers weet hoeveel energie(kosten) hun kerkgebouw verbruikt? De schattingen liepen uiteen van 6.000 m³ tot 17.000 m³ per jaar. Een energiescan brengt objectief in kaart hoeveel energie verbruikt wordt en waar besparingsmogelijkheden liggen. Een energiescan is maatwerk, want elk kerkgebouw is anders en het gebruik van kerkgebouw verschilt per geloofsgemeenschap. Op basis van de scan kunnen besturen een gefundeerde keuze maken inzake hun energiebeleid voor de komende jaren. Het belangrijkste advies tijdens deze workshop was: 'omarm je energiezorg,

Tijdens de werkconferentie was de klimaatmadonna aanwezig
[Fotograaf: Hermen van Dorp]

maak iemand verantwoordelijk en zorg voor een centraal beheer van relevante gegevens'. 'Je moet altijd ledverlichting aanschaffen. Dat levert meteen een besparing van 50 % tot 75 % op het stroomverbruik. De aanschafkosten heb je binnen vijf jaar terugverdiend.' Vernieuwend is een experiment van stilstaande lucht in de kloosterkerk van de Franciscanen in Megen. Het gaat om een Europees pilotproject. Het doel van dit pilotproject is om bij positieve resultaten ook andere monumentale kerkgebouwen te voorzien van een dergelijk systeem. De provincie Drenthe heeft voor deze werkconferentie vijf energiescans voor kerkgebouwen ter beschikking gesteld voor parochies in Drenthe. Drie parochies hebben dankbaar gebruik gemaakt van dit aanbod.

Workshop: Ecologische voetafdruk

Marjolein Tiemens heeft zich gespecialiseerd in een duurzame levensstijl. Geloven staat gelijk aan respect voor het leven en daarmee is geloven onlosmakelijk verbonden met een duurzame levensstijl of levenshouding. Je kunt dit in de praktijk handen en voeten geven met de ecologische voetafdruk, een van de tien geboden voor het milieu. De ecologische voetafdruk is een maat die aangeeft hoeveel ruimte nodig is voor de productie en afvalverwerking van wat we gebruiken. Alles wordt omgerekend naar de hoeveelheid land die hiervoor nodig is. De voetafdruk maakt inzichtelijk dat we niet door kunnen gaan op de manier zoals we nu bezig zijn. Moedige keuzes zijn noodzakelijk.

Werk samen met anderen als dat kan

Regionale en lokale organisaties op terrein van milieu, voeding en sociaal (milieuraad, voedselbank, armoedeplatform), soms wijkgericht rond tuin en energiewinning.
Groene Kerken (ook kloosters en moskeeën): www.groenekerken.nl
Het werk van de Konferentie Ned. Religieuzen: www.laudato-si.nl. Op de site veel materiaal, tips en regelmatig aankondiging van activiteiten.
De organisatie A Rocha: www.arocha.nl
Kijk ook internationaal: www.LiveLaudatoSi.org Hier kun je je eigen betrokkenheid aangeven: wat ga jij doen? En <http://catholicclimatemovement.global>: website met nieuwsbrief, acties, etc.

Praktisch en gezamenlijk met isolatie, zonnepanelen, moestuin, Fairtrade producten, activiteiten als duurzame maaltijd, ruilbeurs of rommelmarkt, Challenges (vlees, water, auto, afval) organiseren, minder verspillen en vervuilen. Vanuit het project Geloof, Duurzaamheid en Toekomst werd aan tien parochies uit Groningen, Drenthe, Friesland, Overijssel en Gelderland een gratis workshop bijeenkomst door Marjolein Tiemens aangeboden. Kijk op www.groengeloven.nl.

Workshop:

Ondersteboven - van doen naar beleid

Johan Klaassen, dienstverlener gemeente-opbouw van bisdom Groningen Leeuwarden, stelt dat alles begint met het vormen van een visie: waar wil je (of moet je) naar toe? Er zijn vijf mogelijkheden voor het aanbrengen van structuur. Deze zijn aanvullend aan elkaar en met elkaar te combineren.

- Een mission statement voor beleid formuleren. Een voorbeeld. Geïnspireerd door 'Laudato Si' werken we aan verdieping en activering van onze waarden solidariteit en gerechtigheid. Met inspirerende liturgie voor vieringen en verdiepende aandacht in andere bijeenkomsten. En aandacht bij beheer, inkoop en verbruik van goederen en energie. Dat impliceert ook het gebruik van reserves en het beleggen van kerkvermogen.
- Aandacht voor cyclisch werken. Maak een jaarplan op basis van de gelegenheden en

momenten die zich nu al voordoen. Denk aan Gebedsdag voor de Schepping op 1 sept., Franciscus-dag of Werelddierendag 4 okt., Armoededag 18 nov., Vastenactie en Adventsactie en het werk van Mensen met een Missie.

- Groene Kerk worden. Als parochie spreek je de intentie uit eraan te werken en het concreet te maken zonder direct inhoudelijke besluiten te nemen.
- Maak duurzaamheid tot een vast punt op de agenda van bestuur, locatieraad, en of pastoraatsgroep: alle nieuws benoemen en verwerken. Maak het zichtbaar.
- Benoem een milieucatecheet of milieu-diaken, verbonden aan een werkgroep met een concrete opdracht die past binnen de geloofsgemeenschap.

Workshop: Staan op heilige grond

Pastor Jeanne Rens presenteert in een PowerPoint de wordingsgeschiedenis van een ontmoetingstuin naast de kerk in de wijk Dukenburg te Nijmegen. Er is samenwerking gezocht met de gemeente Nijmegen, een begrafenisondernemer en meerdere maatschappelijke organisaties. Vanuit de parochie zijn veel vrijwilligers met de ontmoetingstuin actief. Deze workshop laat de stappen zien hoe dit project heeft kunnen slagen. Zie hiervoor het artikel 'Ontmoetingskerk Dukenburg groene partner van European Green Capital' in *Diakonie & Parochie*, 2018-4, pag. 29-30.

Organisatoren zijn het Katholiek Maatschappelijk Activeringswerk in de provincies Gelderland, Overijssel, Drenthe, Groningen en Friesland.
Solidair Groningen & Drenthe, Gerard Agterkamp: info@solidairgroningendrenthe.nl
Solidair Friesland, Caroline Doelman: cdoelman@solidairfriesland.nl
De Kim, Mirjam Schuilenga: mirjam@stichtingdekim.nl
KCW Overijssel, Eddy Oude Wesselink: EddyOudeWesselink@kcwo.nl
www.laudato-si.nl

Kwetsbaarheid in de 'Iepen Mienskip'

Guus Timmerman werkt als zorger voor Stichting Presentie

In 2018 was Leeuwarden de culturele hoofdstad van Europa. Het thema was: 'Iepen Mienskip' - een spannend thema omdat 'open' en 'gemeenschap' op gespannen voet met elkaar staan.

Gemeenschap bestaat immers bij de gratie van een zekere begrensdeheid, die gauw uitsluiting kan gaan betekenen. Terwijl 'open' juist betekent: insluiting, ieder hoort erbij, ieder mag er zijn. Als je kwetsbaar bent kan uit- of insluiting een wereld van verschil maken...

Iepen Mienskip

Bij het Friese begrip 'mienskip' gaat het, volgens de organisatie, om een 'instinctief actiegerichte, van onderop gebaseerde vorm van solidariteit'. Het stamt uit de tijd waarin de allesoverheersende strijd tegen het water alleen kon worden gewonnen als de bewoners van het land hun krachten bundelden. Men bouwde terpen en dijken vanwege de kwetsbaarheid van het Friese landschap en zijn bewoners. Maar die Friese 'mienskip' heeft ook een schaduwkant, volgens de organisatie. Friesen neigen tot een zekere beduchtheid voor invloeden van buiten, houden graag vast aan hun cultuur en zijn bereid daarvoor in actie te komen.

Kwetsbaarheid: verhalen

Eind september was ik in Portland, aan de westkust van de Verenigde Staten. Het is een stad met opvallend veel openbaar kunstbezit. Tegelijk zie je er op straat veel dak- en thuislozen, ouderen en jongeren, verslaafden, mensen die psychisch ziek zijn, mentaal in de war. Echt veel... De rector van de universiteit opende de conferentie waar ik aan deelnam en vertelde dat 15% van de studenten dakloos was. Nogal wat studenten moesten

kiezen tussen een kamer huren of collegegeld betalen...

Op zondag ging ik in de binnenstad naar de mis van de André Bessetteparochie. Er waren allerlei 'mensen van de straat'. In het tweewekelijks informatiebladje werden we bijgepraat over de baten en lasten van de afgelopen weken. Er stond een hoge post op voor de pedicure... Niet zo vreemd als je je realiseert wat het met je voeten doet als je altijd buiten loopt en je geen geld hebt voor goede schoenen...

Tijdens de conferentie ging het onder andere over 'massa-opsluiting'. Geen land ter wereld sluit meer van haar burgers op dan de Verenigde Staten. Ruim zes van de duizend inwoners zit in de gevangenis; in Nederland twee. Het aantal ingesloten is sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw enorm toegenomen, onder andere door de 'War on Drugs'. Toen ontstond ook de private gevangenisindustrie waar inmiddels veel geld in omgaat. Als je in de VS eenmaal in de gevangenis hebt gezeten, is de kans heel groot dat je daarin terugkomt. In sommige staten mag je niet meer stemmen als je in de gevangenis hebt gezeten.

Zelfstandigen

In oktober werd er in de krant bericht over de situatie van zzp'ers. Niet de consultants en IT-deskundigen die als zzp'er veel geld verdienen, maar bouwvakkers die als zzp'er werken. Zij moeten voor een arbeidsongeschiktheidsverzekering een hoge premie betalen. Boven de 45 kun je sowieso geen arbeidsongeschiktheidsverzekering afsluiten. Als je arbeidsongeschikt wordt, houdt je uitkering op zodra je 60 wordt. In een ingezonden brief in de krant vertelde Christiaan Roorda dat ambtenaren van Sociale Zaken in de jaren negentig de afschaffing van de AAW zagen als een

Guus Timmerman in actie tijdens de Sint Maarten-conferentie 2018

[Fotograaf Melda Wibawa]

technische vereenvoudiging. Het belang van solidariteit werd weggewoven. De armoedemonitor van de samenwerkende kerken laat zien, dat zelfstandigen tot de risicogroepen zijn gaan behoren. Om de drie jaar inventariseren de kerken de hulpverlening door diaconieën, parochiële caritasinstellingen en andere kerkelijke diaconale organisaties in Nederland. In 2009 kwamen zelfstandigen in de top tien van meest genoemde groepen in financiële problemen nog niet voor. In 2012 kwamen ze de top tien binnen met 11,3% en in 2015 was dat aandeel verder gestegen tot 13,3%.

Gestalten van kwetsbaarheid

In deze korte verhalen zijn verschillende gestalten van kwetsbaarheid te zien. Fysieke kwetsbaarheid, als de wind het water hoog opstuwt, of als je voeten kapot zijn. Financiële kwetsbaarheid, die er anders uitziet als je dak en thuisloos en van een uitkering afhankelijk bent en je voeten verwond en gekwetst zijn, dan wanneer je student bent met net voldoende voor het collegegeld en een autootje, maar niet voor fatsoenlijke huisvesting. Verstandelijke, mentale en psychische kwetsbaarheid: gevoelig voor verslaving, misbruik, psychische aandoeningen. Wettelijke kwetsbaarheid, als wetten zo veranderd worden dat

wat eerder een gezamenlijk gedragen zekerheid was, plots een grote, nauwelijks in je eentje te dragen onzekerheid wordt. Maar ook economische en positionele kwetsbaarheid, als je contract als uitzendkracht, invalkracht of zzp'er kan worden opgezegd zodra het even tegen zit. Of als je als ex-gedetineerde enkel om de reden dat je in de gevangenis hebt gezeten, geen stemrecht hebt en niet aan het werk komt. En existentiële kwetsbaarheid als het bestaan zelf in het geding komt.

Kwetsbaarheid als (on)waarde

Het is onze eigen kwetsbaarheid die ons in verbinding kan brengen met het actuele en acute gekwetst-zijn van concrete medemensen. Kwetsbaarheid is niet enkel een onwaarde die bestreden, uitgebannen, opgelost moet worden. Kwetsbaarheid en verwondbaarheid horen bij het menselijk bestaan. Dat beseffen kan ons gevoelig maken voor de concrete noden en de actuele gekwetstheid van mensen om ons heen... Kwetsbaar-zijn kan gepaard gaan met een bijzondere gevoeligheid voor hoe anderen eraan toe zijn... Een geduldige, aandachtige en welwillende omgang met bijzonder kwetsbare mensen vraagt veel incasservermogen, maar kan ook bijzonder verrijkende betekenissen opleveren. Zelf de ervaring van gekwetst- en verwond-zijn kennen, kan enorm helpen anderen tot steun te zijn. In onze samenleving echter, in beleidsdocumenten, in wat zorginstellingen als hun opdracht zien, wordt kwetsbaarheid overwegend gezien als onwaarde. Kwetsbaarheid mag er eigenlijk niet zijn. Niet voor niets wordt er zoveel gepraat over zelfredzaamheid, eigen kracht, zelfmanagement, herstel, autonomie, eigen regie, participatie en burgerschap. Op zich nastrevenswaardige waarden - bij bepaalde mensen en in bepaalde omstandigheden. Gezamenlijk lijken ze in het publieke debat er echter vooral toe te dienen kwetsbaarheid te verdringen. Daarbij wordt kwetsbaarheid opgevat als een eigenschap van bepaalde groepen mensen, de zogenaamde 'kwetsbare groepen'. Hun kwetsbaarheid moet bestreden

worden en bij wie dat niet lukt, of niet goed lukt, of niet blijvend lukt, die krijgt gemakkelijk het verwijt dat het aan hem of haar zelf ligt. Alcoholverslaafden worden dan uit een afkickkliniek gezet omdat ze toch, tegen de afspraak in, sterke drank drinken. Moeilijk hanteerbare jongeren worden terug naar de gesloten instelling gestuurd omdat ze toch, tegen de afspraak in, moeilijk hanteerbaar gedrag vertonen. Dan worden mensen die hulp nodig hebben aangesproken op een zelfredzaamheid die ze juist niet hebben.

Precariteit

Als we over kwetsbaarheid spreken, moeten we niet alleen denken aan arme, zwakke en zieke mensen. Een goed betaalde, sterke en gezonde bouwvakker kan van de steiger vallen, geen uitkering krijgen en ziek worden. Zijn leven wordt van de ene op de andere dag tot een hachelijk, onzeker bestaan. Dat is niet alleen omdat het menselijk lijf er niet zo goed tegen kan van een steiger te vallen. Dat is ook omdat er, sinds de afschaffing van de AAW, geen goede voorziening meer is. Juist dat is weer een probleem omdat de betreffende bouwvakker sinds de laatste economische crisis geen werknemer meer is, maar een zelfstandige. Hier zien we een verknoping van kwetsbaarheden: fysieke, wettelijke, economische en uiteindelijk existentiële kwetsbaarheid. Het is die verknoping van verschillende vormen van kwetsbaarheid die 'precariteit' wordt genoemd, van 'precair': onzeker, hachelijk, instabiel, voorbijgaand. In 2014 kwam het Sociaal en Cultureel Planbureau met het rapport *'Verschil in Nederland'*. In dat rapport constateerde het SCP in Nederland een zesdeling. Het had daarvoor gekeken naar inkomen en vermogen, naar opleiding, netwerk en levensstijl, naar leeftijd en etniciteit, naar fitheid en uiterlijk. Het SCP gebruikte daarvoor het begrip 'kapitaal': economisch kapitaal, sociaal kapitaal, cultureel kapitaal en persoonskapitaal. Het constateerde in de samenleving zes groepen: de gevestigde bovenlaag (15%), de jongere kansrijken (13%), de werkende middengroep (27%), de comfortabel gepensioneerd (17%), de onzeker werkenden (14%) en 'het precariaat' (15%). De laatste twee groepen, sa-

Guus Timmerman

[Fotograaf Melda Wibawa]

men dus bijna 30% van de volwassen Nederlandse bevolking, verkeren in een permanente situatie van onzekerheid, waarin onzekerheid qua werk en inkomen vergezeld gaat van existentiële onzekerheid.

Ver-ont-zekering

Onder het mom van een technische maatregel en met het wegwuiven van het belang van solidariteit, is in de jaren negentig en daarna de positie van zelfstandigen onzekerder, precairder gemaakt. Hetzelfde is gebeurd en gebeurt nog steeds met de positie van werkenden, zij die geen baan hebben en gepensioneerd, met de positie van zieken en ouderen, met de positie van immigranten en asielzoekenden, met de positie van gevangenen en ex-gedetineerden. Het is een grootscheeps politiek programma van 'ver-ont-zekering'. Op de gebieden van sociale woningbouw, arbeidsmarkt, gezondheidszorg en onderwijs worden welbewust zekerheden afgebroken om degenen die daarvan afhankelijk zijn, te prikkelen meer voor zichzelf te zorgen en minder op de overheid een beroep te doen.

Sociale onzekerheid

Op het eerste gezicht lijkt het misschien vergezocht om te concluderen dat deze steeds grotere onzekerheid door politiek en overheid wordt beoogd. De AAW is immers niet afgeschaft met het doel de onzekerheid voor zelfstandigen te vergroten. Men beoogde een technische vereenvoudiging van het stelsel. Overigens wel in het kader van het beheersbaar maken van de overheidsuitgaven. Maar op het moment dat die toegenomen onzekerheid niet wordt gecorrigeerd, moet worden geconcludeerd dat de politiek en de overheid die onzekerheid daadwerkelijk beogen. De Franse socioloog Loïc Wacquant spreekt daarom over een 'beleid van sociale onzekerheid'. Dat beleid is gericht op het controleren en regeren van wat het SCP het precariaat en de onzeker werkenden noemt - let wel, bijna 30% van de volwassen Nederlandse bevolking. Daartoe beschikt dat beleid over een linker- en een rechterhand. De linkerhand betreft de arbeidsmarkt en de sociale zekerheid. Bijvoorbeeld door de aanspraak op een werkloosheidsuitkering te binden aan bepaalde voorwaarden, zoals dat men aantoonbaar actief zoekt naar werk, deelneemt aan bijscholing en bereid is werk beneden het eigen niveau te accepteren. De rechterhand betreft het justitieel systeem en het gevangeniswezen. Bijvoorbeeld ook door de toegang tot allerlei bezigheden, betaald en vrijwillig, te binden aan een Verklaring omtrent Gedrag. Eenmaal in de fout, altijd iemand die zo weer de fout in kan gaan. De Duitse sociologe Isabell Lorey laat zien dat dat beleid van onzekerheid ons allen treft. Of beter gezegd: we zijn in de laat-moderniteit allemaal in een situatie van onzekerheid terecht gekomen. Een onzekerheid die door het overheidsbeleid tegelijkertijd wordt bestreden én in stand gehouden, ja zelfs opgevoerd: "De zorg dreigt onbetaalbaar te worden!". Weg zekerheid dat je de zorg zult krijgen die je straks wellicht nodig hebt! "Ziekenhuizen moeten gewoon failliet kunnen gaan!" Weg zekerheid van een baan in de zorg! Alleen als er opstand dreigt, grijpt de overheid in...

Opnieuw 'Iepen Mienskip'

In *Diakonie & Parochie* 2018-1 schreef ik met Anne-Marieke Koot over de open brief die de Europese priesterarbeiders met Pinksteren 2017 schreven. Het gaat hier om mannen en vrouwen, katholieken en protestanten, die in de traditie van de priesterarbeiders ervoor hebben gekozen leven en werk te delen met arbeiders, ongeschoolde werknemers, schoonmaakpersoneel. Zij maken zich zorgen om de toenemende onzekerheid van zoveel mensen in Europa. Ze eindigen hun brief met een citaat uit Lucas 17, 21: "Want zie, het rijk Gods is midden onder u". Alsof ze willen zeggen: dat is alle zekerheid die we nodig hebben. Het paradoxale van de tijd waarin we leven is dat het najagen van zekerheid onzekerheid oplevert, het najagen van veiligheid onveiligheid, het najagen van maximaal plezier stress. We hebben vertrouwen nodig, en wel vertrouwen in verbinding tussen mensen hier en nu, juist ook in tijden van onzekerheid en kwetsbaarheid en een politiek die dat met opzet teweegbrengt. De wereld heeft mensen van goede wil nodig, die globaal denken, lokaal handelen en bovenlokaal verbinden.

Dit artikel is gebaseerd op een lezing op de Sint Maartenconferentie op 10 november 2018 in de Sint Bonifatiuskerk te Leeuwarden. Zie www.sintmaartenconferentie.nl Stuurgroep Armoedeonderzoek, *Armoede in Nederland 2016*, Knooppunt Kerken en Armoede en Kerk in Actie, Utrecht 2016. Andries Baart en Christa Carbo, *De zorgval*, Amsterdam 2013. Sociaal en Cultureel Planbureau, *Verschil in Nederland: Sociaal en Cultureel Rapport 2014*, Den Haag 2014. Christiaan Roorda, 'Terug naar betaalbare volksverzekering', in: *Trouw*, 25 oktober 2018. Loïc Wacquant, *Straf de armen: Het nieuwe beleid van de sociale onzekerheid*, Berchem 2006. Isabell Lorey, *Het regeren van precair: De staat van onzekerheid*, Amsterdam 2015.

Duurzaamheid: ook ik kan het verschil maken

Peter Geene en Tjeerd Blauw zijn beide lid van het Zeeuws Sociaal-Ethisch Beraad

Het Zeeuws Sociaal-Ethisch Beraad van de Raad van Kerken Vlissingen heeft samenwerking gezocht met De Actieve Kerk (DAK) in Vlissingen om het jaarlijkse symposium te kunnen organiseren.

Dag van de Duurzaamheid

Tjeerd Blauw, een van de deelnemers vertelt: "Op 27 oktober 2018 vond de Dag van de Duurzaamheid plaats in de Sint Jacobskerk in Vlissingen. Ongeveer 60 mensen luisterden vol aandacht naar Jacob van Berkel, lector Duurzaamheid aan de Hogeschool Zeeland. Van Berkel hield een gedegen verhaal over de historische ontwikkeling van ons fossiele energieverbruik en de gevolgen daarvan voor het klimaat: stijging van de temperatuur van de atmosfeer en de oceanen, afname van de ijskap, stijging van de zeespiegel, toename van extreme weersituaties. Het is hoognodig, dat we een energiebron kiezen, die deze gevolgen niet heeft. Dat is de zon, die direct via zonnepanelen, en indirect via windenergie en waterkracht

in onze energiebehoefte kan voorzien. Wij gebruiken de meeste energie voor het vervoer, de verwarming van onze huizen en de opwekking van elektriciteit."

Gebrek aan politiek leiderschap

Van Berkel: "Voor alle vormen van energieverbruik zijn inmiddels duurzame alternatieven voorhanden, behalve voor het vliegtuig. Minder vliegen is daarom vooralsnog de enige optie. Opvallend is ook, dat vleeseters een enorm ruimtebeslag hebben (ecologische voetafdruk) en daarmee indirect ook een hoog energieverbruik. Ruim dertig keer zoveel als een vegetariër! Minder of helemaal geen vlees eten is een effectieve maatregel." Volgens Van Berkel zijn de kosten van de omschakeling naar duurzame energie te overzien: 0,5% van het Bruto Nationaal Product. Je zou zeggen, waar wachten dan nog we op? Volgens Van Berkel op politiek leiderschap! Daaraan ontbreekt het in ons kleine landje, dat erg achter loopt op de afgesproken klimaatdoelstellingen van

het Verdrag van Parijs en meer kijkt naar de belangen van de grote bedrijven en multinationals.

Levendige paneldiscussie

Er was na de lezing een panel, dat naast Jakob van Berkel samengesteld was met Robbert Trompetter, vertegenwoordiger van de Zeeuwse Milieufederatie, Tom Lieveense, een jonge docent biologie,

*Tijdens het forumdebat werd er levendig gediscussieerd
[Fotograaf: Tjeerd Blauw]*

Jan Vroonland, van de groenekerken-actie, en uit Oostkapelle Leen Jobse, vertegenwoordiger van 'energie-neutrale huizen' eigenaren. De mensen konden via een staande microfoon in de zaal vragen stellen via interviewer Wout Alserda, predikant van de St Jakobskerk. Na dit panel konden de deelnemers kiezen uit drie workshops: de groene Bijbel, de Groene kerkenactie, en een groen huishouden.

Tjeerd: "De mensen luisterden niet alleen, maar stelden ook veel vragen en gingen in discussie. Dit ging zo bij de inleiding van Van Berkel, maar ook bij de paneldiscussie onder leiding van Wout Alserda en bij de workshops. Een vriendin fluisterde mij in, dat het wel echt een mannengezelschap was. Dat vond ik wat overdreven. De mannen waren wel in de meerderheid, maar ik zag ook veel vrouwen in het gezelschap. Ook zag ik, dat vooral oudere mensen de kerk bevolkten, ook al zat in het panel een jongeman van 24 jaar. Naar later bleek waren de bezoekers vooral mensen, die al overtuigd waren van de noodzaak tot duurzaamheid. Voor een volgende keer moeten we beter nadenken hoe we meer jongeren en meer nog-niet-overtuigden bij de discussie en het zelf groener doen betrokken krijgen. Deze kerk is een prima plaats voor dergelijke manifestaties. Er is een koffiehoeke, een centrale ruimte voor de plenaire onderdelen, en tussen de koffiehoeke en de plenaire zaal een marktplaats. Naast de uitwisseling van informatie heeft dit ook geleid tot een afspraak met City Seeds (initiatief in Middelburg ten behoeve van gratis groenten) om samen te kijken of de bereikbaarheid van City Seeds voor arme inwoners van Vlissingen beter bereikbaar te maken." In de pauze speelde gitarist Piet Verpoorte bekende liedjes en kon men rondlopen op de Duurzame-ideeën markt en iets te drinken halen.

Workshops

Tjeerd: "Eén van de workshops vond plaats in de kerk, de andere twee in de consistoriekamer en in de Herberg. Ik maakte de workshop in de consistoriekamer mee over duurzaamheid in en om het huis. Een volle

bak, een deskundige inleider (Niek Tramper van Zeeuwind) en een zeer geïnteresseerd publiek. Wat wil je nog meer! Trampler ging heel concreet en enthousiast in op de mogelijkheden om je huis beter te isoleren en om te schakelen naar duurzame energie. Een zeer leerzame workshop!"

Duurzaamheid belangrijk thema in de kerk

Tjeerd Blauw: "Ik kijk met groot genoegen terug op deze Dag van de Duurzaamheid. Aanvankelijk hoorde ik enkele mensen, die zich afvroegen of het thema duurzaamheid wel in een kerk thuishoort. Op weg terug naar huis bedacht ik mij: de kerk is bij uitstek de plaats voor kwetsbaren onder ons. Nu de aarde haar kwetsbaarheid zo duidelijk laat zien, is de kerk een uitgelezen plek om juist aan haar aandacht besteden!"

Peter Geene: "De kerk is geen bedrijf met winst oogmerk (*profit*), al zou je het winst oogmerk 'menswaardigheid' (*people*) kunnen claimen. Of: de winst voor het behoud van de schepping als we minder papier (*planet*: bossen) gebruiken in de kerk. Er is steeds meer besef onder kerkleden dat al onze dagelijkse beslissingen te maken hebben met dat zo felbegeerde 'behoud van de schepping': gebruik van palmolie, zeep, medicijnen doorspoelen, plastic afval scheiden, noem maar op. Ergens in de hele keten van productie tot consument moeten we samen komen om de schade te beperken die we momenteel aanbrengen."

Na afloop was er gelegenheid om na te praten en rond te kijken op de 'markt van mogelijkheden', waar diverse organisaties acties en plannen presenteerden: Zeeuwind, City Seeds Middelburg, Groene kerk Oostkapelle, St. Landschapsbeheer Zeeland (Groen boeren). Er werd een bio-catering geserveerd door vrijwilligers van de St Jakobskerk!

www.gelovenindedelta.nl
www.pkn-vlissingen.nl
www.zmf.nl
www.groenekerken.nl

Werkconferentie Armoede en Schulden

Meta Floor werkt als specialist Armoede in Nederland bij Kerk in Actie

Op zaterdag 26 januari kwamen ruim 350 kerkelijke vrijwilligers bij elkaar op de Werkconferentie Armoede en Schulden in Ede.

Trends en ontwikkelingen rondom armoede en schulden

Tijdens het hoofdprogramma schetste Cok Vrooman, bijzonder hoogleraar Sociale Zekerheid en Participatie aan de Universiteit Utrecht en wetenschappelijk strateeg bij het Sociaal en Cultureel Planbureau, de actuele ontwikkelingen van armoede in Nederland. Zijn betoog kende drie kernpunten.

Armoede is ten eerste te definiëren als 'iemand is arm als hij of zij geruime tijd niet de middelen heeft om het minimaal noodzakelijke van de eigen gemeenschap te verwerven'. Het SCP baseert zich in het lopende armoede onderzoek op die definitie. Er worden twee budgetgrenzen gehanteerd: 'basisbestedingen' en 'niet-veel-maar-toereikend'. Het eerste budget gaat over onvermijdelijke kosten (voeding, huur, energie, e.d.). In het tweede is daarnaast een bescheiden bedrag opgenomen voor sociale participatie. De bedragen zijn ontleend aan normen van het Nibud en focusgroepenonderzoek naar armoede. De normbudgetten zijn afhankelijk van de samenstelling van het huishouden. Ze worden afgezet tegen inkomensgegevens van het CBS. Indien het besteedbaar inkomen van een huishouden onder het normbudget ligt, tellen alle leden ervan als arm. In 2016 was in Nederland volgens het basisbehoeftecriterium nog steeds 4% van alle Nederlanders arm (660.000 mensen). Volgens de niet-veel-maar-toereikend budgetgrens was 6% arm (982.000 mensen). De risico's op armoede hangen samen met leeftijd, herkomst, inkomensbron en woonplaats.

Er zijn ten tweede meer werkende armen in Nederland. Zelfstandigen zonder personeel, of mensen met een minimumloon, zoals schoonmakers, horecapersoneel of sportinstructeurs, hebben een hoog risico om in armoede terecht te komen. Dit geldt ook voor kunstenaars, auteurs en journalisten. Het aandeel werkende armen is in Nederland hoger dan in Denemarken en België, maar lager dan in Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Dat hangt samen met verschillen in wet- en regelgeving, maar ook met culturele verschillen. Gemeenten hebben werkende armen nog niet goed in het vizier.

Ten derde kan armoede op verscheidene manieren worden tegengaan. Enerzijds zijn het inkomens-, prijs- en arbeidsmarktbeleid van de landelijke en lokale overheid van belang; anderzijds heeft het te maken met sociale investeringen, houdingen en verwachtingen, en de opstelling van lokale actoren.

Armoede is een grove schande

Dick Couvée, predikant van de Rotterdamse Pauluskerk, benoemde dat hij het onverteerbaar vindt dat in Nederland zoiets bestaat als een voedselbank. "Nederland staat op plek veertien van de rijkste landen ter wereld. In Rotterdam werd onlangs nota bene de vierde gaarkeuken geopend, waar mensen die niet kunnen rondkomen een gezonde maaltijd kunnen krijgen. Dat is - sorry dat ik het zo zeg - een *bloody shame*, een grove schande." De samenleving schiet tekort, zei Couvée, en dus moeten kerken de armen bijstaan. "Armen hebben van de kerk barmhartigheid nodig. Zorg dat je er als diaconie bent voor mensen die niet of moeizaam terechtkunnen bij instanties. Dat is gewoon je christenplicht." Maar dat is niet het enige waartoe Couvée oproept.

"Kerken kunnen nog veel meer doen om te zorgen dat het systeem verandert. Ze moeten armen helpen waar geen helper is, en tegelijk protesteren. De wetten en regels zijn nu zo ingericht dat ze onrechtvaardig uitpakken. De overheid daarop aanspreken, is een vorm van gerechtigheid. Voor mij hoort dat bij de essentie van kerk-zijn." Don Ceder, raadslid en advocaat in Amsterdam, adviseerde de vrijwilligers dat het beter is als kerken dit goed georganiseerd doen en hierin niet alleen werken. Tegelijk is hij van mening dat het goed is om als kerk je onafhankelijke rol te houden en dat overheden zich niet bemoeien met particuliere initiatieven.

Actie in de praktijk

Drie mensen die zich in de praktijk actief inzetten voor armoedebestrijding vertelden dat vooral de realiteit van mensen in armoede en of met schulden leidend is hun werk. Het draait om het opbouwen van vertrouwen, veel geduld, langdurig optrekken met betrokkenen om uit te zoeken wat nodig is om de situatie leefbaarder te maken.

De deelnemers konden aansluitend twee keer meedoen aan een workshop, en hadden daarbij de keuze uit 25 mogelijkheden. De workshops varieerden van het in gesprek gaan over beïnvloeding van de lokale overheid, tot praktische voorbeelden en handvatten om lokaal armoedebestrijding vorm te geven en mensen in schulden bij te staan, tot bibliodrama en contextueel Bijbelles.

Stadspelgrimages

Jan Maasen, medewerker diaconie en missiesecretaris Bisdome Rotterdam, leidde een workshop over het organiseren van een stadspelgrimage. Een stadspelgrimage is "een tocht langs diaconale plekken uit verleden en heden, waarbij onderweg via ontmoetingen en verhalen, gedichten, gebeden en liederen stil gestaan wordt bij de christelijke dienst van zorg, solidariteit en verzet ten behoeve van mensen in nood". Zo'n pelgrimage kan rondom de zeven werken van barmhartigheid worden

georganiseerd, waarbij je kunt denken aan een bezoek aan de voedselbank bij 'voeden van de hongerigen' of een wake bij de penitentiaire inrichting bij 'bezoeken van gevangenen'. Tips die werden aangereikt: werk samen met iemand met lokale historische kennis, zorg voor een wisselwerking tussen ontmoetingen, halteplaatsen en persoonlijke verhalen, bewaak het spirituele karakter door bewust momenten voor bezinning in te bouwen. Daarnaast is het van belang om samen te werken met andere organisaties en te zorgen voor goede publiciteit.

Lokale samenwerking

Hub Vossen van de Dienst Kerk en Samenleving van het bisdom Roermond leidde een workshop over lokale samenwerking. Een belangrijke startvraag is welke organisaties en of instanties er in de regio actief zijn (sociale kaart) en met wie je doelgroep te maken heeft. Vaak is de gemeente een belangrijke partner om mee samen te werken. In de workshop werden mogelijkheden besproken samen te werken met Humanitas thuisadministratie, Cliëntenraad, cliëntenraadtelefoon, welzijnswerk, de kredietbank, woningbouwcoöperaties, vluchtelingenwerk, Maatschappelijk Werk, ziektekostenverzekeraar, sociaal-maatschappelijke projecten. Een heel praktisch voorbeeld was dat SchuldHulpMaatje soms inlooppreekuren heeft in bibliotheken. Doelen van samenwerking zijn: concrete en meteen directe hulp aanbieden op het juiste niveau; tegengaan van 'shoppen' van cliënten; mensen meteen doorverwijzen naar een organisatie die hen kan helpen, dan wel doorverwijzen bij vervolghulpvraag binnen de organisatie; goede doorstroming van vrijwilligers binnen de organisaties en het breder inzetten van hun deskundigheid.

Foto's, de inleiding van Cok Vroman en een aantal hand-outs van workshops zijn te downloaden op:
www.geloveninmensen.nu

Leren van diaconale ervaringen

Jan Maasen is medewerker Diaconie en Missiesecretaris Bisdom Rotterdam

Vorig jaar zomer promoveerde Bert Roor over diaconale leerprocessen bij de Protestantse Theologische Universiteit in Groningen.

Roor is sinds 2007 werkzaam als opleidingsdocent en afstudeercoördinator aan de opleiding Godsdienst-Pastoraal Werk van de Christelijke Hogeschool Ede. Zijn master theologie in 2010 ging over diaconale leerprocessen. In zijn proefschrift 'Heilzame Presentie' trekt hij de lijn door."

Verkenning

Het boek bestaat uit vier delen: verkenning, theoretisch kader, veldonderzoek en reflecties. Roor was het als aanleiding opgevallen, dat er sinds 2000 een opleving te zien is in de diaconale inzet van christenen en kerken. Denk maar aan bijvoorbeeld de opkomst van HiP en Present, SchuldHulp-Maatje en voedselbanken. Die opleving geldt met name voor de orthodox-protestantse kerken, waarmee Roor het meest vertrouwd is. Daarbinnen zijn verschillende stromingen te onderscheiden: de bevindelijk-gereformeerden, de neo-gereformeerden en de evangelische beweging. Roor wil onderzoeken wat deze kerken leren van de diaconale ervaringen van hun leden en hoe deze ervaringen gebruikt kunnen worden in het geloofsgetuigenis. De centrale vraagstelling voor het onderzoek luidt dan ook: "wat zijn de leereffecten van diaconaal werk in de samenleving binnen orthodox-protestantse kerkelijke gemeenten in Nederland en onder welke voorwaarden worden deze van betekenis voor hun missionaire presentie?" (p. 19)

Om die vraagstelling te verdiepen, biedt hij in hoofdstuk twee een historische schets van de diaconale en missionaire ontwikkelingen in orthodox-protestantse kring sinds de invoering van de Algemene Bijstandswet (1965).

Theoretisch kader

In het tweede deel ontwikkelt Roor een theoretisch kader voor zijn onderzoek. Hij doet dat in vier stappen (hoofdstukken). Hij verkent de centrale begrippen 'diaconaal' en 'missionair', wat uitmondt in een aantal werkdefinities voor het veldonderzoek. Zo wordt in het veldonderzoek onder diaconie verstaan: "extra aandacht, zorg en hulp van kerken en hun leden voor mensen die dat nodig hebben, binnen of buiten de betreffende kerkelijke gemeenten en ongeacht de aanleiding". (p. 67) Missionair handelen vat Roor breed op als "het bewust (willen) deelnemen en bijdragen van christenen en kerken aan de missie van God

in de wereld." (idem) Elk diaconaal handelen heeft zo een missionaire dimensie. Vervolgens zoomt hij in op de theorie over diaconaal leren als ervaringsleren en de randvoorwaarden die nodig zijn voor een goede reflectie op het eigen diaconaal handelen. Dat verdiept hij met Duitse studies over diaconaal leren als Diaconale Bildung en met theorie over de kerk als missionaire leergemeenschap.

Veldonderzoek

Het veldonderzoek is het hart van het proefschrift. Twee jaar lang (in 2013 en 2014) heeft Roor drie kerken gevolgd in Veenendaal, daarbij geholpen door enige studenten. Één plaats heeft als voordeel, dat de maatschap-

pelijke context gelijk is. De drie Veenendaalse kerken vertegenwoordigen drie stromingen binnen de orthodox-protestantse kerken. De hervormde wijkgemeente Oude Kerk staat bekend als een 'bondsgemeente', de Nederlands Gereformeerde Kerk is een neo-gereformeerde kerk en de Evangeliegemeente De Regenboog 3 was ten tijde van het onderzoek de kleinste evangelische gemeente.

Roor heeft verschillende onderzoeksmethoden ingezet: een online vragenlijst om een algemeen beeld te krijgen van de diaconale betrokkenheid van gemeenteleden; observaties van vijf kerkdiensten; vijf vergaderingen van kerkenraad of gemeenteavonden en diverse diaconale overleggen per gemeente; schriftelijke bronnen als beleidsdocumenten en kerkbladen en 31 diepte-interviews met leidinggevend en andere gemeenteleden. De interviews zijn uitgeschreven en uitspraken zijn gelabeld en geclusterd. Aan het eind van het onderzoek zijn de deelresultaten gepresenteerd aan leidinggevend en met hen besproken. Roor beschrijft eerst deze onderzoeksmethoden (hoofdstuk 7) en de maatschappelijke en kerkelijke context van Veenendaal (hoofdstuk 8) om vervolgens het diaconaal leren in de drie lokale kerken te presenteren (hoofdstukken 9, 10 en 11) en de eerste conclusies te trekken (hoofdstuk 12). De eerste hoofdvraag betrof de leereffecten van diaconale ervaringen. Die leereffecten zijn vooral van persoonlijke aard. Het meest wordt geleerd door kerkleden die reflectief zijn ingesteld: vrouwen en mensen met een hbo-opleiding. Actiegerichtheid, vaak aanwezig onder de diaconale vrijwilligers, staat het delen van ervaringen in de weg. De tweede hoofdvraag betrof de doorwerking van diaconale ervaringen in de missionaire presentie van de kerken. Vooral sociaal-culturele factoren blijken het onderling delen van ervaringen te belemmeren, zoals gebrek aan contact en interesse. Ook spelen persoonlijke factoren een rol: om uiteenlopende redenen is een deel van de kerkleden terughoudend in het delen van ervaringen. Daarbij spelen geloofsargumenten een rol, zoals angst voor geestelijke hoogmoed. De meest genoemde

bevorderende factoren zijn van organisatorische aard: een veilige plek om te delen, doorvragen en bewust belangstelling tonen, beleggen van bijeenkomsten die bewust gericht zijn op het uitwisselen van ervaringen en de inzet van competente begeleiders.

Reflectie

In de afsluitende hoofdstukken reflecteert Roor op de opbrengsten van het onderzoek. Hij formuleert een aantal handvatten voor missionair-diaconale leerprocessen aan de hand van het BMI-model van Peter Senge: tien richtinggevende ideeën ('Bakens'), zes methodische handvatten ('Methoden') en vier elementen voor een 'Infrastructuur'. Hij presenteert een ontwerp voor 'heilzame presentie' om de vermeende tegenstelling tussen dienen en getuigen te overbruggen. Tot slot noemt hij een aantal vragen voor verder onderzoek.

Beoordeling

Het boek nodigt uit tot aandachtig lezen. Soms was het een onderdompeling in een voor een katholiek niet zo vertrouwde wereld. De historische schets van missionaire en diaconale ontwikkelingen op het orthodox-protestantse erf (hoofdstuk 2) was daarom zeer informatief. De tweede hoofdvraagstelling (in mijn woorden: 'hoe kunnen we via diaconie ook evangeliseren?') was minder herkenbaar en het antwoord niet zo helder. Dat komt wellicht doordat Roor al snel gaat spreken over 'missionaire presentie' en via het begrip van 'integrale missie' missionair zo breed opvat, dat al het handelen van de kerk daaronder valt. Via zijn minutieuze onderzoek is Roor allerlei patronen van spontaan diaconaal leren op het spoor gekomen. Ik ben benieuwd of dergelijke patronen ook onder katholieken kunnen worden gevonden.

Bert Roor, *Heilzame presentie. Diaconale betrokkenheid als leeromgeving voor protestantse kerken*, Boekencentrum, 2018, ISBN 9789023955009, 416 pag., € 32,50.

De onverschilligheid voorbij Zeven eigentijdse wegen van barmhartigheid

Hub Crijns is oud directeur van Landelijk Bureau DISK

De congregatie Zusters van Barmhartigheid Jesu vierde in 2017 het 175-jarig bestaansfeest. Kanunnik Petrus Maes stichtte in 1842 in België de congregatie.

Met de naam 'Zusters van de Barmhartigheid Jesu' riep Kanunnik Maes de zusters op om in Jezus' voetstappen te treden en zich door zijn barmhartigheid te laten inspireren. Bijzonder is daarom dat het eeuwfeest luister werd bijgezet met een boek over de spiritualiteit van de geestelijke Werken van Barmhartigheid.

Bijzonder mooi boek

Ter inleiding beschrijft moeder overste Mieke Kerckhof hoe de 314 zusters van de Congregatie actief zijn geweest met de oprichting van een school voor psychiatrische verpleegkundigen en voorzieningen in Brugge, Ieper en Kortenberg, en in de voortdurende beleving van de eigen spiritualiteit rond barmhartigheid. Het is boeiend dat in die inleiding Leonard Cohen aangehaald wordt: *"There is a crack in everything. That's how the light gets in"*, die in dit nummer in de diaconale mystagogie van Henk Meeuws op de achtergrond meespeelt.

Barmhartigheid als 'kleine goedheid'

Het eerste deel is een essay van Roger Burggraeve *'Om barmhartig te zijn heeft je geen supermens te zijn'*. Burggraeve is moraaltheoloog en Ilse van Halst de redacteur, die in het hele boek de taal van auteurs toegankelijk heeft gemaakt. Burggraeve vertrekt vanuit de menselijke ervaring van barmhartigheid,

als context en voedingsbron voor de zeven geestelijke waarden van barmhartigheid. Zo komt barmhartigheid dicht bij het dagelijks leven van mensen. In het essay duiken telkens

parabels, chassidische vertellingen en verhalen van mensen op, een werkwijze die verder in het boek wordt volgehouden. Samen met de lichamelijke werken zijn de geestelijke werken van barmhartigheid de twee longen, waarlangs de barmhartigheid ademt. Ze worden alledaagse goedheid, die bestaat naast het goede, dat groots en dreigend is. Levinas noemt deze kracht als 'kleine goedheid', die in alle eenvoud daad-werkelijk

weerstand biedt tegen onverschilligheid en onverbiddelijkheid.

Zeven wegen voorbij de onverschilligheid

Het tweede deel werkt telkens de geestelijke werken van barmhartigheid uit. Elk werk kent eenzelfde opbouw. Eerst is er een reflectie van Roger Burggraeve, vervolgens een verhaal door zusters en verplegenden, die rond het betreffende werk reflecteren, ervaringen inbouwen, spiritualiteit verwoorden. Vervolgens volgt een foto en een Impressie (gedicht) door Anneleen Tansen. De geestelijke werken van barmhartigheid zijn minder bekend dan de lichamelijke, die meestal in het oog springen. De traditie om de Werken van Barmhartigheid ook geestelijk uit te diepen stamt al vanuit de Middeleeuwen. Het gaat dan om:

1. Onwetenden onderrichten: ruimte schep-
pen; 2. Twijfelenden goede raad geven:

lichtpunt wijzen; 3. Bedroefden troosten: licht ontsluiten; 4. Zondaars vermanen: tot leven roepen; 5. Lastige mensen geduldig verdragen: barmhartig staande blijven; 6. Wie ons beledigen, van harte vergeven: tot zegen worden; 7. Bidden voor de levenden en de doden: thuisbrengen.

Dit tweede deel is het corpus van het boek en biedt vele interessante en boeiende reflecties rond het concrete doen van barmhartigheid. Roger Burggraeve opent telkens het bal. Verrassend zijn de parabels, chassidische vertellingen, verhalen van vroeger en nu. Zusters en verpleegkundigen vanuit de congregatie en de verpleegpraktijken reflecteren verder en reiken vanuit hun praktijken ook verhalen aan. Elk verhaal nodigt uit tot meedenken, meeschrijven, mee doen. Het boek raakt je aan en raakt je op elke pagina.

De goddelijke ziel van barmhartigheid

In deel drie verbindt Roger Burggraeve de ethiek van barmhartigheid, zoals die in deel II ontdekt is, met het God belijden. Zo komen de twee vormen van werken van barmhartigheid bij elkaar in het liefdesgebed van Jezus: *"Gij zult de Here, uw God, liefhebben met geheel uw hart en met geheel uw ziel en met geheel uw verstand. Dit is het grote en eerste gebod. Het tweede daaraan gelijk, is: Gij zult uw naaste liefhebben als uzelf"*. (Mt. 22:37-39). We lezen dat in de Joodse en christelijke godsdienst God omschreven wordt als de rechtvaardige en barmhartige. Die twee waarden zijn richtsnoeren voor het dagelijks omgaan van mensen met elkaar. De Talmoedische traditie werkt dit dubbele liefdesgebed uit in lijsten en geboden van barmhartigheid, die als vanzelf meegaan in het evangelie en de christelijke kerk. *"In het Oude Testament ontdek je dus een dubbele beweging: vanuit God de Barmhartige krijg je als mens de ethische opdracht om barmhartig te zijn, maar in het vervullen van die ethische opdracht ontdek je opnieuw God. Het betonen van barmhartigheid leidt je opnieuw tot God. Door barmhartig te handelen krijgen we immers een barmhartige God in het oog, niet om het even welke godheid. Barmhartigheid*

zegt steeds iets over God en over de mens, en over de relatie tussen beiden. En dus ook over de relatie tussen genade en ethiek. De genade is de ethiek van de Ander die ons te beurt valt en die ons ook appelleert tot een ethiek van navolging. En die navolging zet ons op haar beurt op het spoor van de Ander als genade van barmhartigheid". (pag. 178).

Een rijk leerboek

De zusters van Barmhartigheid Jesu hebben ons met dit jubileumboek een groots geschenk gegeven. De theoloog Roger Burggraeve toont zich een bekwaam onderzoeker van barmhartigheid in zijn theologische en ethische aspecten. Elk essay vormt een rijke bron voor spiritualiteit en het knappe is, dat de teksten nergens belerend worden of voorschrijvend, en voortdurend uitnodigen tot mee lezen, mee denken, mee ontdekken, mee beleven, mee doen. Hetzelfde zijn de praktijkverhalen. Het is geen studieboek, maar je moet er wel op studeren. Het is ook geen boek, dat je even snel kan doorlezen. Het boek is zo opgezet, dat het uitnodigt om ieder deel apart door te nemen of te herlezen en er eens een tijdje op te kauwen. Ook de foto's en gedichten nodigen uit tot aandachtig kijken en lezen. Spiritualiteit van barmhartigheid blijkt als vanzelf diaconale mystagogie te zijn. Voor die weg en wegwijzer is dit mooi vormgegeven boek een rijk leerboek. Het boek is ontstaan als een geschenk bij een jubileum. Ik raad het van harte aan om in de diaconale praktijken dit geschenk cadeau te doen aan elkaar. Daar word je rijker van.

Mieke Kerckhof, Roger Burggraeve, Ilse van Halst, *'De onverschilligheid voorbij. Zeven eigentijdse wegen van barmhartigheid'* met bijdragen van Dirk de Wachter, Marijke Deconinck, Veerle Defloor, Evelien Deketele, Siska Deknudt, Dennis Jacques, Valérie Mouton, Ann Tousseyn, Manu van Hecke, Lannoo, Tiel 2017, ISBN 978 94 014 4190 2, 192 pag., € 24,99.

Agenda & weetjes

De zeven Nederlandse bisdommen organiseren op zaterdag 6 april 2019 een landelijke inspiratiedag 'Caritas beweegt'. De dag is bestemd voor vrijwilligers: leden van PCI-en en armbesturen, van caritaswerkgroepen en werkgroepen diaconie en wordt gehouden in Abdijhof Mariënkroon in Nieuwkuijk. Het ochtendprogramma bestaat uit een eucharistieviering en diverse inleidingen. Kardinaal Peter Turkson, hoofd van de dicasterie voor Bevordering van de Gehele Menselijke Ontwikkeling in het Vaticaan, zal spreken over het belang van caritas en sociale rechtvaardigheid in een veranderende samenleving. Hilde Kieboom, voorzitter van de gemeenschap Sant' Egidio in Antwerpen, en zuster Sara Böhmer, vicevoorzitter van de KNR, gaan in op nieuwe vormen van gemeenschap en hun belang voor diaconie. 's Middags kunnen de deelnemers in twee rondes workshops kennis maken met twaalf inspirerende diaconale projecten uit het hele land. De inspiratiedag wordt mede mogelijk gemaakt door een bijdrage van Kansfonds. Voor meer informatie en/of aanmelding: <https://www.bisdomrotterdam.nl/activiteiten/bisdom-rotterdam-activiteiten/inspiratiedag-caritas-beweegt>

In het Bisdom Roermond wordt elk jaar de diaconale dr. Poels Prijs uitgereikt, een initiatief van het Limburgs Diaconaal Fonds. Er zijn 18 diaconale projecten en initiatieven aangemeld voor de Dr. Poels Prijs 2019. Vorig jaar ging de prijs naar het Consuminderhuis in Landgraaf. De Prijs wordt uitgereikt op 22 mei 2019. Meer informatie op: www.limburgsdiaconaalfonds.nl

De Pelgrimstocht Vastenactie 2019 wordt gehouden van donderdag 11 tot en met zaterdag 13 april 2019 in Weesp. Kijk verder op www.vastenactie.nl. In de Vastentijd, van donderdag 7 maart tot en met Goede Vrijdag 19 april 2019, zijn in de Domkerk in Utrecht zogenoemde 'hongerdoeken' te zien, een eeuwenoude kunstvorm met grote zeggingskracht. Openingstijden: maandag tot en met vrijdag van 11.00 uur tot 16.00 uur; zaterdag van 11.00 uur tot 15.30 uur; zondag van 13.30 uur tot 16.00 uur. Elke donderdag is er om 14.00 een rondleiding. Toegang is gratis.

In het Aartsbisdom Utrecht wordt om de drie jaar de Ariëns Prijs voor Diaconie uitgereikt. Een initiatief van het Aartsbisdom Utrecht, de Diocesane Kerkelijke Caritas Instelling en het Ariëns-Comité. Er zijn inmiddels 30 initiatieven aangemeld en de jury gaat alle genomineerden bezoeken. De uitreiking is op 12 oktober 2019. Meer informatie op: www.dkci-utrecht.nl/ariensprijs-2019/

Hub Crijs schrijft sinds 1997 elk jaar een gedicht met als thema de Werken van Barmhartigheid. De gedichten tot 2014 verschenen al eerder in een bundel. Deze bundel is in januari 2019 uitgebreid met vijf nieuwe gedichten. Hub Crijs was directeur van DISK, is verbonden aan het Knooppunt Kerken en Armoede en is op veel andere plekken verbonden met de kerkelijke anti-armoedebeweging. De gedichten zijn voorzien van een inleiding en een uitleiding, en geïllustreerd met foto's van Peter de Bie. De nieuwe bundel is digitaal te downloaden op: <https://www.knooppuntkerkenenarmoede.nl/wp-content/uploads/werken-van-barmhartigheid-derde-druk-web.pdf>

Diakonie & Parochie

Wat is dit voor een tijdschrift?

Onder *Diaconie* verstaan we:

“Het handelen vanuit en door kerken en andere door het evangelie geïnspireerde groepen en bewegingen dat gericht is op het voorkómen, opheffen, verminderen dan wel mee uithouden van lijden en maatschappelijke nood van individuen en van groepen mensen en op het scheppen van rechtvaardige verhoudingen in kerk en samenleving.” (Crijns H., e.a., *Barmhartigheid en gerechtigheid*, 2004, pag. 392).

Diakonie & Parochie is een uitgave van het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad, een werkgroep van de diaconale dienstverleners uit de bisdommen en enkele landelijke katholieke diaconale organisaties. Het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad vormt ook de redactieraad.

Het tijdschrift verschijnt vier keer per jaar.

Vanwege gestegen (porto)kosten is in 2019 de abonnementsprijs verhoogd naar € 30,00; losse nummers: € 5,00 excl. porto.

Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad,
Emmaplein 15, 5211 VZ 's-Hertogenbosch,
administratie@rkdiaconie.nl

Voor abonnementen en bestellingen:

E-mail met opgave van alle adresgegevens: administratie@rkdiaconie.nl

Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij schriftelijk wordt opgezegd voor 1 november van elk jaar.

De digitale plek van het tijdschrift is www.rkdiaconie.nl. Kijk voor diaconale voorbeelden en diaconale spiritualiteit op deze site. Doe er zelf aan mee. Vraag een inlogcode aan. Bezoek www.rkdiaconie.nl

Colofon

Aan dit nummer van *Diakonie & Parochie* werkten mee:

Gerard Agterkamp, Tjeerd Blauw, Hub van den Bosch, Hub Crijns, Bob van Dillen, Caroline Doelman, Meta Floor, Peter Geene, Bisschop Ron van den Hout, Jan Maasen, Henk Meeuws, Eddy Oude Wesselink, Mirjam Schuilenga, Guus Timmerman, Trees Versteegen, Embregt Wever.

Eindredactie: Hub Crijns.

Foto omslag: Hub Crijns.

Redactie en uitgever: LKDB, 's-Hertogenbosch.

Opmaak: Hans van Eck (Impressio Communicatie)

Druk: Drukkerij Roggeband & Accuraat Breda.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen uit dit tijdschrift wordt op prijs gesteld, mits de bron wordt vermeld.

Voor overname van foto's, gedichten en cartoons neemt u contact op met de eindredacteur: crijns@ziggo.nl

ISSN 0922-9647

Meditatief

De naaste als jezelf

Alleen, moe, dorstig, hongerig,
Versleten kleding, ziek, verdrietig,
Gevangen in ellende,
Als vreemde buiten gesloten,
Het sterven nabij.

Je komt meer dan genoeg mensen tegen
Die leven van dag op dag
Worstelen met leven om te overleven
Die hopen op wat anderen geven.

Liefde is houden van God
En van mensen om je heen.
Heb God lief boven alles,
je naaste lief zoals jezelf.

Waar je een arm om iemand slaat
Een stap of twee mee gaat
Elkaar drinken geeft
Een brood deelt
Of iets uit je klerenkast

Daar wordt barmhartigheid concreet.

Waar je een zieke bezoekt
Iemand die gevangen zit opzoekt
Vreemdelingen in nood wenkt
Een overledene herdenkt
Om te delen in wat je kunt geven
Om samen verder te leven

Daar wordt Gods Naam levend.